

Oudheidkundige Kring Voorst

Kroniek

oudheidkundige kring voorst

opgericht 18 december 1975

Werkruimte:

Duistervoordseweg 104, 7391 CH Twello

Geopend: dinsdag/woensdag van 09.00 tot 16.00 en voorts op afspraak. Tel.: 0571 - 27 70 90

E-mailadres: info@okvvoorst.nl - Website: www.okvvoorst.nl

Betalingen uitsluitend via Rabo-rekeningnr.: 36.28.09.267

Ereleden:

Mr. J.H. Hermsen, H.J. ten Hove †, J. Lubberts en L. Sevenster

Dagelijks bestuur:

Bert van de Zedde, voorzitter	Kon. Wilhelminaweg 15	7391 ER	Twello	0571 - 27 29 43
Martha H. Roos-Roelofsen, secr./ledenadm.	Rijksstraatweg 20	7383 AR	Voorst	0575 - 50 20 99
Wim Wassink, penningmeester	Parkelerweg 25	7391 EV	Twello	0571 - 27 26 80
Ruud Egberts	Burg. v.d.Feltzweg 29	7391 HL	Twello	0571 - 27 44 49
Jan Groenberg	Hietweideweg 30	7391 XX	Twello	0571 - 27 60 37
Ronald Meijer	Kon. Wilhelminaweg 1	7391 ER	Twello	0571 - 27 02 44
Gerard van Zijl	Lindelaan 13	7391 JX	Twello	0571 - 27 19 75

Werkgroepen/Contactpersonen:

Kantoorcoördinator: Truus de Haan-Diks	Kneuterstraat 22	7384 CN	Wilp
Beheerder website: Wim Tempelman	Torenbosch 38	7391 CA	Twello
Fotocollecties: Josien Schutte-Geurtsen	Piet Heinstraat 15	7391 WK	Twello
Bibliotheek: Gerard Vrieling	G. v. Prinstererstraat 23	7391 KS	Twello
Eindred. Kroniek: Ronald Meijer	Kon. Wilhelminaweg 1	7391 ER	Twello
Gemeente-Archief: Annemarie Geerts	Gem.huis - Postbus 9000	7390 HA	Twello

Studiezaal maandags 9-17; Aanwezig ma, di, do. E-mail: gemeentearchief@voorst.nl

Lidmaatschap

De jaarcontributie bedraagt thans € 14,- per persoon. Voor gehuwden en partners woonachtig op hetzelfde postadres geldt € 16,50. Voor wijzigingen van adres en/of lidmaatschap en overige vragen: Tel. 0571 - 27 70 90 of postbus 170, 7390 AD Twello

Kroniek

De Kroniek beoogt een breed-georiënteerd informatiemedium van de Oudheidkundige Kring Voorst te zijn - een blad dat, van en voor de leden, kosteloos verschijnt in de maanden maart, juni, september en december. Bij het VVV en boekhandel Oonk is het blad ook los verkrijgbaar voor € 3,-. Geheel of gedeeltelijke overname van artikelen is niet toegestaan zonder schriftelijke goedkeuring van de redactie en betreffende auteurs.

Mailadres alléén voor kopij: kroniek@email.com

Op de cover gezien...

Het land, de kwekerij van Beersen, en de rij kassen parallel aan de Rijksstraatweg in Twello

ISSN 1384-8682

- DE KRONIEK DIT KWARTAAL:

Poot aardappel	Afrik. grootbloemig	€ 0,35
	Afrik. kleinbloemig	€ 0,35
	Ageratum	€ 0,35
	Allysum	€ 0,35
	Anemone	€ 0,35

Bestuurstafel: zou het lukken een nieuw hoofdkwartier? Hoopvolle verkenning van mogelijkheden en structuur 2

Redactie geeft complimenten aan scribenten en zoekt méér mensen. Schrijvende 'libero's' zijn zeer welkom 3

W.K. Beersen, 't blijmoedig einde van een fameuze firma die vanuit Terwolde groeide en 70 jaar fleur en kleur gaf 4

In Voorst, Twello, noch in Wilp waar Lebuinus toch zijn prediking begon, heeft deze monnik veel respect vergaard. Dominee Nagge gaf zelfs 'n vaag en onwaarachtig beeld 9

Voor leden/vrijwilligers is op 3 oktober een fascinerende excursie gearrangeerd: naar o.a. de bunker Diogenes 15

Kroniekpost - de boekenvorraden zijn weer aangevuld 16

Bolwerksmolenaar Ber Fort speurt naar wegen om het verweesd industrieel complex 'Wilpse Dijk' te restaureren. Krijgt de oude stoomhoutzagerij 'n museale herkansing? 17

Ze waren met z'n veertigen, begonnen in 1925 een eigen coöperatie: de Dorsvereniging De Kar/Hooilanden. Het verhaal van de *döskearls*, de oogst, het graan en het volk 21

De begrafenisstoets van Duistervoorde, de wil van baron van Wijnbergen en het attest van dokter de Kruyff... het laatste artikel over de Voorster begraafplaatsen 24

Boek en Blad Beschouwd - Aanwinsten - Agenda 33

Lezers menen: 'Kroniek mag speelser, meer gevarieerd' 34

Artistieke impressie: het zeldzame sluisje van Nijbroek 35

Aan dit najaarsnummer van de Kroniek werkten mee:

Henk Borgonje, Marten Brascamp, Ruud Egberts, mevr. G.H. van der Goot-van Eck, Jan Lubberts, Ronald Meijer, Dirk Otten, Judith Roosenschoon, Gerard Vrieling, Bert van de Zedde.

Foto's: OKV-archieff/RJJ Meijer Tekening: Jan Lubberts

Uiterste datum kopij-levering december-nr.: 1 november 2009

Biedt een stichting ons verlichting?

Ook midden in de vakantieperiode staat onze vereniging niet stil. Soms moet je als bestuurders even goed nadenken wat je gaat zeggen als er 'ruis' ontstaat binnen de vereniging. Vrijwilligers en bestuur hebben met elkaar gesproken over de afgelopen periode die niet altijd even soepel verliep. We zijn en blijven het samen eens dat de leden de kern van de vereniging zijn. En dat het bestuur zich heeft verplicht prioriteit te geven aan een kwalitatieve ledenregistratie. Dat is nu een eerste vereiste

en met de komst van een nieuwe penningmeester, Wim Wassink als 'interim', denken wij dit kwartaal nog een aantal ledengelden te innen. De inning van de contributie gaan wij dit keer doen door voor ieder lid een nota te maken met de contributievordering. Betaling verzoeken wij uitsluitend via de aangegeven bankrekening 3628.09.267.

In de vorige Kroniek heeft het bestuur aangegeven de 'zoek'-gesprekken naar een acceptabele accommodatie uit te breiden naar samenwerkingsvormen met andere verenigingen. Uitwisseling van gegevens heeft niet geleid tot verdieping van deze gesprekken. Dan weer is de bestaande ruimte niet permanent te gebruiken door de OKV en door ons in te richten of is de beschikbare vloeroppervlakte te beperkt. Toch zijn wij nu een paar stappen verder en lijkt het bereiken van een goede accommodatie dichterbij te komen door herinrichting van een boerderij tot werk- en presentatieruimte. De ligging is uniek en sluit direct aan bij eerder geformuleerde wensen omtrent bereikbaarheid in het hart van de gemeente Voorst en de voorkeur voor een monumentaal pand. Goede bereikbaarheid en parkeergelegenheid zijn als vanzelfsprekend nodig. Eer het bestuur het idee kan voorleggen aan de leden moet er nog veel huiswerk gedaan worden. Er moet een convenant komen met de eigenaar en zo'n overeenkomst mag de draagkracht van de vereniging natuurlijk niet overschrijden. Wellicht moet een oplossing gezocht worden in de richting van een nieuw op te richten stichting die uiteindelijk de verantwoordelijkheid neemt voor de kosten van het gebouw en de inrichting.

Daarnaast moet ook gekeken worden naar de huidige noodhuisvesting. Onze vrijwilligers kunnen de bezoekers op de openingsdagen nauwelijks voorzien van een redelijke ontvangst aan de Duistervoordseweg 104. En: hoe lang kunnen wij eigenlijk nog gebruik maken van deze noodvestiging? Ook de werkplekken van de vrijwilligers en de tot op heden gebruikte apparatuur is onvoldoende voor een kwalitatief beheer. Zeker gezien vanuit het perspectief dat de noodaccommodatie bruikbaar moet zijn voor een, naar verwachting, periode van een tot twee jaar! Dit weer wegens het feit dat vergunning(en), bouwvoorbereiding, verbouw en herinrichting van de directe omgeving bij een permanente vestiging veel tijd kosten. Bovendien, laten wij ook het financieringstraject niet vergeten. De komende maanden ligt er dus een massa werk op tafel. Samenwerking met inzicht en begrip daarbij is van het grootste belang.

Complimenten voor scribenten

De zomer spoedt zich, nog in groen fluweel gekleed, naar de herfst. Het Klompenweekend gaat met veel vrolijk volk voorbij, en ons huis aan de Duistervoordseweg staat alle dins- en woensdagen weer voor iedereen open. Aan de horizon van het dorp schemert iets van een oplossing voor ons nijpende opgehokt-zijn. Nu maar hopen dat de diplomatie en het rekenmeesterschap elkaar te juister tijd zullen vinden. Opdat onze vereniging haar publieke betekenis - het

gaat immers om méér dan individuele speurzinnigheid en voldoening - duidelijker kan manifesteren. In onze dorpen en de regio. De Kroniek 2009-3, het eerste najaarsnummer is op glanzend fris papier - 'machinecoated' heet dat in drukkersjargon - van de pers gerold. Het is een heel gevarieerde editie geworden en zo moet het ook: uiteenlopende artikelen, op een of andere manier aandacht-trekkend naar lezers in verscheidene woonplaatsen, gekenmerkt door enerzijds diepgang, anderzijds met lichte berichten en illustraties geargangeerd zodat ook de eerste oogopslag wordt gehonoreerd. Uit die dekselse pot van schrijverij telkenmale een smaak- en stijlvolle leestafel te maken is niet gemakkelijk. Daarom hier ook eens van harte 'dankjewel' gezegd aan ieder die een bijdrage levert. En daarbij niet sikke-neurig raakt als soms een scheef woord wordt rechtgezet.

Trouwe scribenten, die vaak putten uit hun eigen 'onderwerpen-portefeuilles', dat is duidelijk, daar is de redactie blij mee. Naast die onmisbare 'harde kern' fleurt een blad als het onze ook op van een telkens nieuwe, soms verrassende creativiteit, die de traditie geen geweld aandoet, maar juist verrijkt. Daarom wil de redactie, ook met het oog op de toekomst, gaan uitzien naar twee of drie 'vrije schrijvers', die gezamenlijk-redactioneel gekozen onderwerpen kunnen/willen aanpakken. Zo ongeveer als 'libero's' (heet dat niet zo in voetbalkringen?). Wie iets in die opstelling ziet, moet maar eens bellen: 0571-270.244. Of: meijer.ronald@kpnmail.nl

Resteert de verbazing over onze provincie Gelderland die in juni 1,6 miljoen euro 'voor cultuurhistorisch behoud' uit de achterzak trok. Als wapen tegen de recessie en in samenhang met het Belvoir-project-2009 en als 'extra-stimulans' voor religieus erfgoed, 'genereren wij', aldus de Staten, 'een extra investering van 13,9 miljoen euro'. Voor werkgelegenheid en 'versterking van gebiedsidentiteit'... En zo worden tonnen gepompt in 'hardware', bouwvak-restauraties van landhuizen, kapellen, tramhuisjes etc. . Waarom zou 'Arnhem' ook niet eens ruimhartig de beurs trekken voor behoud van de cultureel-historische 'software', zoals o.m. oudheidkundige verenigingen die de touwtjes amper aan elkaar kunnen knopen?

Het blijmoedig einde van een van een vertrouwde kwekerij

Ronald JJ Meijer

De rode beuk, met liefdevolle kerven in zijn bast en dichtertlijk bezongen, staat er onbewogen bij. Heeft in zijn honderd jaren alles zien gebeuren, groei en bloei van het bedrijf. De duizenden klanten elk seizoen opnieuw. Het enorme kleurenpalet van de hortensia's, rozen, balsemien, chrysanthen, de viooltjes, phloxen, lobelia's en fuchsia's, te veel om op te noemen. Nog maar gezweven van de bloesemende fruitbomen, beesters, coniferen...

Aan de weg uit de dorpskern naar het landgoed de Parkelaer gaat mettertijd een beeldbepalend brok heden en verleden vervagen van Twello: 'W.K. Beersen kwekerij en zaadhandel'. Een gerenommeerde onderneming - nog even in de afbouwfase - houdt op te bestaan. Vader Johannes legde in 1939 creatief en solide de grondslag van dit Twellose bedrijf, zoon Wim gaf sinds 1975 verse impulsen, ontdekte nieuwe markten, en voerde de firma naar haar top. Anno 2009 worden de zaken met tevredenheid afgerond.

Grove groenten

Het zat altijd al in de familie, werken in de tuinderij, handel drijven, uit je doppen kijken naar groei en bloei. 'Opa Jo', zoals zijn kleindochters Nicoline, Marieke en Moniek, hem noemen, dook een jaar voor de Tweede Wereldoorlog losbarstte, in het diepe. Op de lokatie Parkelerweg K.10A begon hij, oorspronkelijk uit Terwolde, zijn eigen onderneming, gericht op de verkoop van aardappelen, teelt van en handel in 'grove' groenten als koolraap, wortels, uien. Bewerkte de grond, zaaide en oogstte, en scharrelde soms voorzichtig, dan weer risicovol door de oorlogsjaren heen. Om in 1948 een officiële vergunning te veroveren voor "kleinhandel in tuinbouw en bloemza-

den, zaai- en pootgoed, kwekerij en selectiebedrijf" - de basis van het latere groot-schalige succes, de eerste grote sprong voorwaarts. Het waren jaren van werken en behelpen op relatief weinig grond.

Samen op de dam, samen met pensioen, nou ja

Vergeleken met nu zou je de oorspronkelijke situatie van de landerijen niet meer herkennen: geen huizen aan de kant van de tuinderij en grond die ononderbroken doorliep tot aan de Koningin Wilhelminaweg. Aan de Parkelerweg had je sigarenwinkel Zweers, bakkerij de Haas, op de hoek van de Reuvekampsweg kruidenier Snel en daar tegenover de boerderij van Huurenkamp. In de richting van de Rijksstraatweg

alleen nog het oudste, men zegt het laatste (maar dat is niet waar!) straatboerderijtje, dat van de familie Van Lith en dan natuurlijk de oude smederij. Voor de rest: open land, met her en der nog golvend graan. En klaprozen natuurlijk.

Klare taal

Het gaat goed met Beersen senior, met de zaken en het gezin. Drie kinders rond de tafel, allemaal met pit en een helder verstand. De een studeert later af als econoom, de ander klimt omhoog in de onderwijswereld en Wim (van augustus 1946) trekt naar de kwekerij, maar haalt wel eerst zijn boekhouddiploma's. Vader Jo laat geen onduidelijkheid bestaan: Wim moet het bedrijf met enthousiasme willen en zo niet, ook goed maar..., 'dan verkoop ik de hele troep'.

Op z'n dertigste neemt Wim het bedrijf van zijn vader over. Getrouwd met Alie Lugtenberg ziet hij nieuwe kansen. Vooral om de schaalgrootte te verruimen. Een kweker moet niet, evenmin als een boer, steeds hink-stap-sprong naar zijn gronden en gewassen op stap zijn - het land moet onder handbereik zijn en in het blikveld liggen. Vader heeft al gezorgd voor een rolkas van 500 vierkante meter, die wordt binnen zes jaar vervangen door een grotere, en twee jaar later komt er weer een van nog forser formaat bij. Het produktenassortiment groeit, de familie Beersen is ineens een begrip geworden - goeie spullen, nette prijzen.

Van Lith taptoe

Als kind al mee op de knieën in de tuin, maar tegelijkertijd wel je hoofd gebruiken.

Wat hadden de leraren gezegd? Als ondernemer je winst altijd buiten je eigen bedrijf investeren, maar grond loopt niet weg! Het zijn spannende dagen, moeizame onderhandelingen in 1978 maar de jonge Beersen verwerft de boerderij van Van Lith met aanpalende grond. Over dat boerderijtje is trouwens oudheidkundig nog het een en ander te doen geweest. Volgens Hans Hermesen had het interieur een authentieke waarde: al in de 18e eeuw kende dorp en omstreken het rietgedekte pand met zijn bijzondere geveltopteken, reeds als winkel en ...tapperij, die al jaren gesloten, 'tap-toe' was..

Beersen verkoopt de boerderij aan een makelaar, maar met de grond in bezit kan uitbreiding van de kassen gerealiseerd worden. Een paar jaar later, in 1984 projecteert de gemeente binnen de driehoek Parkelerweg, Koningin Wilhelminaweg en de Rijksstraatweg volkstuintjes die gretig worden afgenomen. Bij Beersen wordt als vanouds hard gewerkt. Er zijn chrysanthen in de verkoop, maar niet zelf gestekt. In het begin komen klanten vooral voor de zaden voor groenten en bloemen, voor groenten- en perkplanten voor thuis en in de volkstuinten. Later wordt het assortiment uitgebreid met stekmateriaal voor de bloemen, o.a. begonia's, afrikaantjes, salvia's, viooltjes, madeliefjes, duizendschonen. Ook ontstaat een grotere sortering en levering aan de markthandel, van de groentenplanten, maar vooral veel kool-, prei- en tomatenplanten en koolrapen. Weer later volgt de uitbreiding met een ruime keus aan vaste planten, heesters, coniferen en bomen. Beersen heeft zich altijd gericht op natuur voor de tuin. Bleef heel verstandig uit de buurt van de grootschalige

tuincentra met hun voorspelbare tuinsetsjes, soorten schuttingen, varianten voor bestrating, en tegenwoordig steeds meer hebbedingetjes en bling-bling.

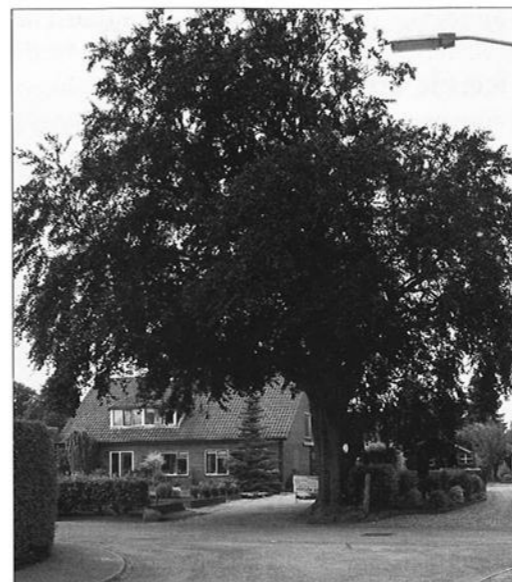
Brand in Welna

Hoe raar kan het gaan: Na Van Lith lijdt de Rijksstraatweg een verlies van aanzien: in 1986 vreten de vlammen zich door Huize Welna dat als verloren moet worden beschouwd. Onder de koopakte van wat er na de brand overblijft, komt dan weer de naam van Wim Beersen te staan. Er komt een nieuw huis te staan – een mooie, maar eigenlijk nooitgedachte oudedags-stek voor Alie's ouders, een vrolijke metselsteen, royale ramen, breed uitzicht op de Stationstraat die een paar jaar later zijn naam weer eeraandoet. Maar ook de kwekerij wordt groter en groter, het oppervlak is allang over de aanvankelijke 0,44 are heen.

Anno 2007 – bij de officiële bedrijfsbeëindiging – is het areaal vergroot tot 2 bunder in Twello. Achterom kijkend verbazen Alie en Wim zich ook over de gang van zaken. Hard gewerkt is er altijd; en nog steeds zij het op een andere manier vanwege lijf en leden. Maar hoe is alles veranderd sinds er nog een hooiberg naast het huis stond. Sinds de witlof, zelf gekweekt en gekoesterd (vooral met het oog op de Kerstdagen), luxe prijzen opbracht. Sinds de tijd dat er meer en meer gestekt werd. En niet alleen de buren, vrienden en bekenden hun tuinen en moesveldjes kwamen vullen met poot- en zaaigoed van Wim en Alie, maar ook markt-kooplieden 'op de dam' verschenen.

Beste mensen

Aan de gezellige huiskamertafel, uitkijkend op het intieme binnenplaatsje natuurlijk

Beuke an de Parkelerweg

*Noe de barken bint eveld,
bef de weg nog Beersen's beuk.
Zien verbaal is zo verteld
Scheef is 'e en dat steet leuk.*

*Rechts kon 'e geen kante op:
'n lange loodse in de weg;
latten stèkend uut de kop,
planken, balken neerelegd.*

*Kinder komt 'r doe doar spölt,
klautert oaver stapels bolt,
um beklimt, tut 'r één völt;
dan noar huus, want 't wordt kold.*

*Beukels likt d'r op de grond,
as in 't noajoar 't blad verkleurt;
al bint ze loos, hee liekt gezond.
Is 't met de beuk hier wel gebeurd*

Tinus Slyck

omrankt met groen, een en al kleur en fleur, vertellen Alie en Wim beurtelings over hun succesvolle zaak. Hoe ze maximaal (nog steeds) voor klanten klaar staan, hoe je het hebben moet van kennis en ervaring, de mensen om je heen, de eigen aard van grond, gewas, de aarde waarop en waarmee en waarvan je leeft. Er komt een boek tevoorschijn met namen van trouw en toegewijd personeel. Dat niet met naam en toenaam hoeft te worden vermeld: de mensen en de grond waarop zoveel en verscheidens werd geplant, gekweekt, geoogst: Spinazie, rapen en bonen, van kersen, basilicum en courgettes, van mais tot aardappelen en coniferen, buxus, bloemen, bomen. Over zijn grond, de Twellose basis, is Beersen best tevreden. Je leert er gaandeweg het beste uit naar boven te halen, zegt hij. Twello, zegt hij, heeft hier goede grond – de vette, zware klei van de IJssel gemengd met het schrale, vochtdoorlatende zand van de Veluwe...

Latijn onbelangrijk

Beersen heeft altijd gestreefd naar een mooie mix van traditie en innovatie. Vraag hem naar de monnikskap, het mariëteklokje, de begijntjes en je loopt de kans dat hij vraagt of je de donkerblauw aconitum napellus bedoelt, of de zachtgetinte campanula medium, dan wel de witte arabis alpina. Desgewenst kan hij je ook de mesembryanthemum criniflorum leveren, zeg maar gewoon de ijsbloem die 15 centimeter hoog kan worden. Over al dat latijn hoeft je je niet te verbazen, zegt Alie. Niks bijzonders, dat hoort gewoon bij het vak, dat leer je gaandeweg. Soms is het zelfs andersom, dan komen klanten met een latijnse naam aanzetten, en moet je even opzoeken hoe die bloem of planten in het

Nederlands genoemd wordt...

Nee, veel leuker is te weten dat Wim zelf apparaatjes heeft uitgekiend om hyper-efficiënt zaad in de grond te doseren – voor 50 meter boerenkool is maar acht gram nodig!

Denkend aan het vroegste begin, zeggen Wim en Alie: 'Vader heeft het góéd gedaan', en dat met warmte in hun stem. Hun dochters zullen het hèn even hartelijk názeggen. En wijzen op het prachtig eindresultaat, waarin de zaadhandel zo'n zwaarwegend aandeel heeft gehad. Alleen al de specifieke tuindersselecties en de jaarlijkse tuinboekjes met duizenden inheemse en exotische kruiden-, groenten- en bloemzaden spreken boekdelen. Beersens wand in de schuur met bijna 100 laden (voor de meest gevraagde zaden) is op zichzelf al indrukwekkend. Kom maar kijken, nu kan het nog even. En wat er nu staat te gebeuren? Voorlopig nog niets. Vooraleer er plannen zijn gemaakt, stempels afgedrukt, handtekeningen geplaatst, zal er nog heel wat water door de IJssel stromen. En dat zeker in het huidige bouw- en beursklimaat...

Alle zaden, hoe klein en apart ook, keurig in de ladenkast

Romantisch licht op kerk en Statenhoed

Hotel van Enter en de Statenhoed zullen mysterieus blijven. Hoeveel edelen, magistraten en meesterkoks hebben hier niet scepter, voorzittershamer, pollepel gewaaid? Tapperij, logement, stalhouderij, militair kwartier, hotel... Hier, in de beschutting van de ooit Maria-, nu Dorpskerk is geschiedenis geschreven. Ook heel recent, want Josien Schutte (OKV) heeft deze week een welverzorgd, compact boekje met 25 pagina's vlot leesbare, spannende tekst uitgebracht, hardgekaft, zachtgeprijsd en getiteld: 'Hotel van Enter', van verleden tot beden. Te koop tijdens 't Klompenweekend.

De heer Maré Elizen, vastgoed-zakenman, is zo aardig geweest in te tekenen voor een forse oplage. Ten slotte gaat het ook om 'zijn' Statenhoed, sinds kort bemand door de nieuwe, jonge restaurantier Swinckels. En bovendien - even charmant en aktueel is de toezegging van de (jubilerende) Elizen dat hij de meerjarige financiering op zich neemt van het plan de Statenhoed en de Dorpskerk in avondlijk floodlight te zetten.

De naam van de Angelsaksische missionaris die vanaf het jaar 768 het christendom in de IJsselvallei en Saksenland predikte, Lebuïnus, is verbonden met Deventer. Niet alleen door de bekende en imposante Grote of Lebuïnuskerk. De stad heeft ook een r.k.-parochie St. Lebuïnus, de school Sint Lebuïnus, de Lebuïnuslaan en de r.k.-begraafplaats H. Lebuïnus.

Twellose predikant vertekende geschiedenis van St. Lebuïnus

Dirk Otten

Maar... in de gemeente Voorst, in het bijzonder in het kerkdorp Wilp, waar Lebuïnus zijn evangelieprediking begon, berinnert niets aan de man die aan het begin staat van de historie van Voorst. Op zijn minst had de markante en prachtig gelegen kerk van Wilp, opvolger van de kapel die in het jaar 768 door bekeerlingen voor Lebuïnus werd gesticht, vanaf het begin de naam Lebuïnuskerk kunnen hebben.

Toen ik in 2003 begon aan een onderzoek naar de veld- en boerderijnamen in de gemeente Voorst, werd al snel duidelijk dat de vroege namen extra aandacht verdienden. Niet alleen omdat de vroegst vermelde naam van de Veluwe Wilp is, maar omdat in het archiefmateriaal meer opvallend vroege namen werden aangetroffen. De huidige boerderijnamen *Groot Soeren* en *Klein Soeren* (nu *de Ossenkamp*) bleken terug te gaan op de naam van een bosperceel dat in 814 als *Sournom* werd geregistreerd *11. De eerste vermeldingen van het landgoed *Hunderen* en van de kapitale boerderijen *Grote en Kleine Beurse* werden genoteerd in een oorkonde van 28 augustus 960 *2. Daar kwam nog bij dat uit een vergelijking met de resultaten van eerdere onderzoeken in Apeldoorn *3 en Epe *4 bleek dat de naamgeving in Voorst, en dus ook de ontginningsgeschiedenis, bijzonder vroeg op gang was gekomen. Reden voldoende om meer aan de weet te komen over de vroegste geschiedenis van Voorst en over de man met wie die geschiedenis was begonnen.

In vergetelheid

Ondanks de Deventer vernoemingen naar

Fragment van de gewelfschildering met de Lebuïnus-figuur in de Grote of Lebuïnuskerk

Lebuïnus bleek over de missionaris zelf en zijn betekenis weinig bekend te zijn. Het laatste boek dat over hem was geschreven verscheen in 1885 *5 en de nasla-werken gaven slechts summiere informatie, die bovendien allerminst eensluidend was. Zo zou onzeker zijn of Lebuïnus destijds wel in Marklo aan de Wezer was geweest; mogelijk was het Twentse Markelo bedoeld. En had zijn prediking wel succes gehad, of was hij niet meer dan een onbelangrijke priester die later

alleen als lokale heilige werd vereerd? Had hij gemissionieerd in opdracht van zijn kerk, van zijn klooster in Engeland of trad hij in het vijandige Saksenland op als eenling, zonder volmacht of begeleiding?

Voor het naamkundig onderzoek zou het interessant zijn om te weten of de naam Wilp, met de betekenis 'waterbron', en dus niet ontstaan door vernoeming naar de ligging niet ver van een rivier, iets te maken had met Lebuïnus. Het onderzoek naar de persoon Lebuïnus, de tijd waarin hij optrad, de politieke en economische toestand, het landschap in de achtste eeuw en naar de macht van het Frankische staatschristendom resulteerde in een boekje dat Lebuïnus de bekendheid moest geven die hij verdiende en dat de leemte in de kennis over deze boeiende gestalte uit de vroegste geschiedenis moest opvullen *6.

Twee vroege bronnen

Er bleken twee vroege bronnen te zijn waaruit men zich een duidelijk en betrouwbaar beeld kon vormen van Lebuïnus. Dat was in de eerste plaats een korte biografie uit het midden van de negende eeuw, die men later de *Vita antiqua* *7 is gaan noemen. Het is een zogenaamd 'heiligenleven' dat zich van andere heiligenlevens onderscheidt door het vermelden van vooral historische feiten en het ontbreken van allerlei verheerlijkende en stichtelijke toevoegingen. De schrijvers van 'klassieke' heiligenlevens daarentegen wilden hun lezers vooral tot navolging brengen van de door hen beschreven voorbeeldige heiligen, die al van jongs af aan hadden uitgeblonken door vroomheid en nederigheid. De tweede bron die vooral historische feitelijkheden over Lebuïnus bracht waren drie korte hoofdstukken in een heiligenleven

over Ludger, de *Vita Liudgeri* van bisschop Altfried *8, waarin wel Ludger maar niet Lebuïnus niet wordt verheerlijkt, omdat hij daarin niet de hoofdpersoon is. Deze twee bronnen beschrijven Lebuïnus als een jonge, gedreven missionaris die zich van andere missionarissen heeft onderscheiden door te prediken in gebieden die nog niet door de Franken waren onderworpen.

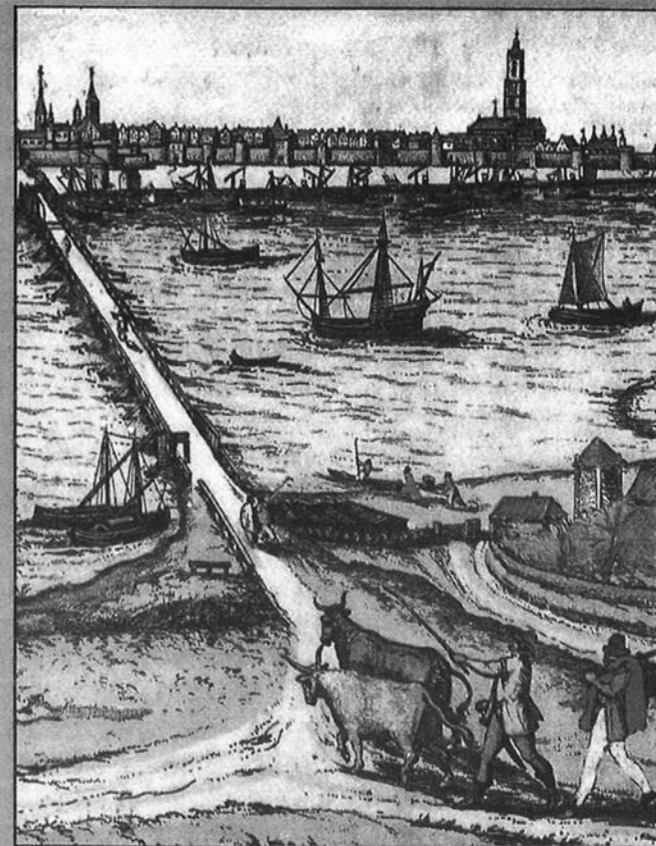
Interessant, soms verbazingwekkend, was het om na te gaan hoe men vanaf de negende eeuw over Lebuïnus heeft geschreven en gedicht. Er bleken ook teksten te zijn waarin men de verhalen over Lebuïnus simpelweg als 'sage' of 'legende' kwalificeerde, waarbij de historische Lebuïnus gedeeltelijk of geheel op de achtergrond raakte. Tot de auteurs die over Lebuïnus hebben geschreven behoort ook de Twellose predikant Wilhelm Nagge die, afgaande op wat hij allemaal heeft geschreven, zichzelf meer als historicus dan als theoloog zal hebben beschouwd.

De Twellose dominee

Bij het archiefonderzoek naar de veld- en boerderijnamen van Voorst dook de naam Wilhelm Nagge een aantal keren op. Op een oorkonde uit 1656 stond de handtekening van Wilhelm Nagge, 'Pastor in Twello', en er was in Twello eeuwenlang een *Naggenhofstede* *9. Over Wilhelm Nagge is verder nog het een en ander bekend. Zijn sterfjaar was 1690, zijn geboortjaar zal ongeveer 1620 zijn geweest, omdat hij in 1635 werd ingeschreven als student van het Athenaeum in Deventer. In 1638 volgde hij zijn in 1637 overleden vader op als predikant in Twello, en hij trouwde toen met Catalina Berdenis. Na haar vroege dood in 1650 leefde hij nog veertig jaar als weduwnaar in Twello.

Al voor haar overlijden had Nagge zich op de

W. Nagge Historie van Overijssel

Naar de oorspronkelijke handschriften, van de vroegste tijden tot het jaar 1572, waaraan zijn toegevoegd drie plattegronden in vierkleurendruk van Deventer, Zwolle en Kampen, uit de Atlas van Braun en Hogenberg.

Voorzijde van het omslag van het Eerste deel, Zwolle 1915

geschiedschrijving toegelegd, want in 1645 had hij zijn 'Historische aantekeningen' aangeboden om te worden gedrukt. Van zijn omvangrijke oeuvre is gedurende zijn leven weinig of wellicht niets gepubliceerd. In 1719 werd een fragment van zijn *Historia Hollandica* uitgegeven, maar tot een uitgave van zijn levenswerk, de 'Historie van Overijssel', dat hij in 1678 had voltooid, kwam het niet.

Duistere vermoedens

De 'Historie van Overijssel' werd pas begin 20e eeuw in twee delen uitgegeven (zie afb.). Elk deel bevat drie 'Boecken', het tweede deel met de boeken 4, 5 en 6 verscheen in 1908, de boeken 1, 2 en 3 in 1915.

Het tweede deel begint met een wat schimmige 'Waerschouwinge' voor de lezer over het taalgebruik. Men zal namelijk woorden aantreffen die niet 'na de bedendaechse pbraseologie' (= woordgebruik) door Nagge waren 'uigtbeschreven.' In de tekst had Nagge 'oude aentekeningen van wijlen de Hr Arent to Boekop' verwerkt. Nagge had dus gebruik gemaakt van een aanzienlijk ouder historisch werk van de bekende Arent thoe Boecop.

Hoe dat in elkaar zat maakte de uitgever van het eerste deel, J. Nanninga Uitterdijk in een uitvoerige inleiding duidelijk*10. Daarin memoreert hij weliswaar dat men het destijds had betreurd dat het grote werk van Nagge niet tijdens zijn leven was uitgegeven, maar hij geeft daarvoor ook de verklaring door de wetenschappelijk bedenkelijke praktijken van de Twellose pastor aan de kaak te stellen. Met enkele voorbeelden toont hij aan dat het tweede deel geheel het werk van Arent thoe Boecop was. Nagge heeft voor het tweede deel 'niets anders gedaan dan het tweede,

verloren gegane deel van de Kroniek van thoe Boecop.' over te schrijven. Nanninga Uitterdijk gaat nog een stapje verder door het vermoeden te uiten dat Nagge het tweede deel van de Kroniek van Arent thoe Boecop heeft laten verdwijnen.

Arent thoe Boecop, die onder meer burgemeester van Kampen was, is waarschijnlijk in het jaar 1516 te Kampen geboren, zijn vader was Theoderik thoe Boecop, die ook enige keren burgemeester van de stad was. Met het schrijven van zijn Kroniek begon hij tijdens zijn gevangenschap in het jaar 1572: 'Croenick der Byscoppren van Utert, Hertighen van Gbelre.' Tot aan zijn dood in 1599 heeft hij er aan gewerkt. Van zijn omvangrijke werk is alleen het eerste deel bewaard gebleven*11.

Nagge heeft de eerste vier 'boecken' van de zes, evenals Thoe Boecop, ingedeeld naar de ambtstermijnen van de Utrechtse bisschoppen. Het eerste deel bestrijkt de periode van 'Willibrordus, 1e Bisschop van Utrecht' tot en met 'Philips van Burgundien, 57e Bisschop van Utrecht', de periode van 690-1378. Het vierde boek laat hij beginnen met 'Henrick van Beijeren, de 58e Bisschop van Utert' en Nagge geeft door het gebruik van de naam Utert voor Utrecht al meteen een indicatie dat hij zijn 'Historie van Overijssel' vanaf dit punt van Arent thoe Boecop overschreef.

Over de bronnen die aan het eerste deel ten grondslag hebben gelegen, dus ook aan wat Nagge over Lebuïnus schreef, geldt dat hij uit alle mogelijke werken heeft geput, onder meer het werk van Pontanus*12 en Heda*13. In zijn tekst maakt hij daarvan vaak melding. Voor de informatie dat bisschop Abricus een neef was van Gregorius noemt Nagge bijvoorbeeld als bron Huchaldus*14.

Wat Nagge schreef...

Wat Nagge wist te vertellen over Lebuïnus staat in drie hoofdstukken: het eerste, inleidende hoofdstuk dat gaat over de periode van vóór de benoeming van Willibrord tot eerste bisschop van Utrecht (696), het vierde hoofdstuk over de derde bisschop van Utrecht Gregorius (wat hij overigens niet is geweest; Gregorius was abt van het klooster in Utrecht) en er staat nog een enkele zin over Lebuïnus in het korte, vijfde hoofdstuk over bisschop Abricus.

Nagge begint zijn verhaal over Lebuïnus met een beschrijving van wat hij noemt de Vrancken en de Sassen. De volkeren die zich bevrijd hadden van de Romeinse slavernij gingen zich volgens Nagge Franken noemen. Ze groeiden dagelijks in menigte en kracht en begonnen na de verdrijving van de Romeinen aan het veroveren van nieuwe gebieden. Ze kwamen tot over de Rijn, ook in de Betuwe, dat nog onder de 'Roomsche heerschappije' was, maar werden aanvankelijk nog 'verscheiden reizen' met groot verlies terug geslagen.

De Franken werden ook toen al bestreden door de Saksen, die zich vooral richtten tegen de Saliërs (Saliërs), die volgens Nagge 'mede Vrancken' waren. De Saliërs moesten op den duur het onderspit delven tegen de Saksen en vertrokken naar de gebieden rond Luik. De Saksen namen in Overijssel de plaats in van de Saliërs, en dat was de toestand toen Lebuïnus en Marcellinus (ook Marchelmus genoemd) 'het Evangelium aldaer gebracht hebben.' Als wetenswaardigheid voegt Nagge daaraan toe dat de Saksen drie standen kenden; de 'Edelingen, Freijlingen en Lassen' (edelen, vrijen en horigen).

'Inwoonders seer barbarisch...'

De gebieden waar de Saksen woonden waren altijd zeer woest geweest, en 'de inwoonders seer barbarisch.' Maar ze hadden van de Romeinen geleerd hoe ze vestingen en steden moesten bouwen, zodat ze niet gemakkelijk uit hun land konden worden verdreven. Op dit punt aangekomen laat Nagge zijn fantasie min of meer de vrije loop, of hij heeft toch een of andere, niet meer traceerbare bron geraadpleegd. De Saksen hadden volgens hem op een heuvel aan de IJssel een burcht of vesting gebouwd en die Deventer genoemd. Dit Deventer was 'aangewassen' tot een grote en machtige hoofdstad van het land.

Het relaas over Lebuïnus en zijn optreden begint meteen met een opvallende onjuistheid. Hij laat Lebuïnus gelijk met Willibrord in het jaar 690 in Nederland aankomen. In dat jaar zijn Willibrord en zijn elf metgezellen inderdaad in Utrecht aangekomen, maar Lebuïnus was daar niet bij. Vast staat dat de nog jonge Lebuïnus in het jaar 768 in Wilp was en dat hij Willibrord nooit heeft gekend. Bij Lebuïnus' aankomst in Utrecht had Gregorius de bisschoppelijke bevoegdheden. In het derde hoofdstuk (over Gregorius) is Lebuïnus de hoofdpersoon. Daarin staan enkele hoofdzaken die in grote lijnen overeenkomen die overeenkomen met de historische feiten, te weten:

- Lebuïnus en zijn metgezel trekkén vanuit Utrecht naar de IJsselvallei
- Lebuïnus begint zijn evangelieprediking in Wilp, waar een kapel wordt gebouwd
- Hij steekt daarna de IJssel over en sticht op de oostelijke oever een kerk
- Zijn prediking wekt de woede van de Saksen, die vervolgens zijn kerk verwoesten
- Lebuïnus geeft niet op en gaat verder met

- zijn bekeringsarbeid
- Hij wordt in de door hem gestichte kerk begraven
 - Uit het werk van Lindeborn *15 citeert hij dat 12 november Lebuïnus' sterfdag is
 - Aan Heda *12 ontleent hij dat Ludger Lebuïnus heeft herbegraven

De grootste tekortkoming in Nagge's beschrijving van Lebuïnus is, dat hij de meeste feiten onvermeld laat. Uit zijn onnauwkeurigheden, onjuistheden en (mogelijke) verzinsels volgt een kleine selectie:

- De 'Vrancken' worden in het derde hoofdstuk 'Fransoisen'
- Er is sprake van een 'Franschen heerschappije'
- Lebuïnus treft aan de overzijde van de IJssel 'die borgt Deventer' aan
- De Saksen jagen vóór de verwoesting de kerkgangers uit de kerk
- Marckelo is het Twentse Markelo
- Lebuïnus zou in 785 zijn overleden, dus 95 jaar na zijn aankomst in Utrecht
- Lebuïnus' bekeringsexpeditie naar de Volksvergadering van de Saksen blijft onvermeld.

Wie was Lebuïnus wel?

Niet alleen Nagge heeft in zijn 'Historie van Overijssel' Lebuïnus tekort gedaan. Vanaf de tiende eeuw, te beginnen met de *Vita Lebuini* van Hucbaldus, hebben schrijvers en dichters een vertekend beeld van Lebuïnus gegeven. Sommigen verwezen hem naar het rijk der sagen en legenden en maakten daarmee de weg vrij voor fantasierijke verhalen. Zo werd in een Zwolse legende Lebuïnus de stichter van de Michaëlskerk. Om Lebuïnus te ontdoen van alles wat hem werd toegedicht zal een tweede boekje over hem

verschijnen dat de titel heeft 'Wie was Lebuïnus? Hoe Lebuïnus vanaf de negende eeuw werd beschreven, vereerd en miskend.'

Noten:

1. Otten, Dirk, *Boerderijnamen in Voorst, Kampen 2009*, p. 63.
2. *Idem*, p. 64.
3. *Veldnamen en oude boerderijnamen in de gemeente Apeldoorn, Hilversum 2003*.
4. *Veldnamen en oude boerderijnamen in de gemeente Epe, Kampen 2002*.
5. Ver Loren, J.Ph., *Lebuïnus en zijne stichting te Deventer gedurende den eersten tijd van haar bestaan, Zwolle 1885*.
6. *Lebuïnus, een gedreven missionaris, Hilversum 2006*.
7. *Anonieme, rond het jaar 850 geschreven biografie van Lebuïnus waarvan de vertaling zal worden opgenomen in het nog te verschijnen boek 'Wie was Lebuïnus?'*
8. *Tussen 840 en 849 schreef bisschop Altfried van Münster zijn Vita Sancti Liudgeri*.
9. *Boerderijnamen in Voorst*, p. 133.
10. *Historie van Overijssel, eerste deel*, p. V-XIV.
11. Stork, J., *Arent toe Boecop, burgemeester van Kampen*, in: *Arent thoe Boecop, Elburg 1991*, p. 49-52; en: *De Kroniek van Arent toe Boecop, idem*, p. 53-60.
12. *Johannes Isacius Pontanus (1571-1639) schreef de Historiae Gelriae ad annum 1581, die door Arend van Slichtenborst werd vertaald: Geldersche geschiedenissen tot den jare 1581 (Amsterdam 1654)*.
13. *Willem Heda schreef een Geschiedenis der Bisschoppen van Utrecht (tot 1521)*.
14. *De vertaling van Hucbaldus' Vita Lebuini komt ook in 'Wie was Lebuïnus?'*
15. *Joannes Lindeborn, sterfjaar 1696, schreef een geschiedkundig werk over Deventer*.

Voor leden/vrijwilligers: excursie naar bunker Diogenes en museum Deelen

Ruud Egberts

Dat wordt een leuk en interessant uitstapje, zaterdag 3 oktober aanstaande. Snel inschrijven dus, en in de najaarsagenda zetten! Speciaal voor de leden/vrijwilligers van onze Oudheidkundige Kring is een aantrekkelijke excursie geregeld naar de bunker Diogenes in Schaarsbergen en het Museum Vliegbasis Deelen (€ 5,00 p.p. - normaal € 12,50! - inclusief museumbezoek, rondleiding, koffie en bezoek aan de bunker). Dertig mensen kunnen mee, dat is echt het maximum. Aanmelden is noodzakelijk, men kan daarvoor terecht bij Ruud Egberts, 0571-274449 of famegberts@betnet.nl

Deelnemers moeten wel zelf voor vervoer zorgen; er zijn beperkte mogelijkheden tot meerijden. Wij verwachten u om 10.00 uur stipt bij de bunker Diogenes aan de Koningsweg te Schaarsbergen. Hoe daar te komen? Ga via A50 richting Arnhem, neem dan de afslag Schaarsbergen (afslag 21). Ga linksaf de Koningsweg op richting Otterlo. Rij bij de rotonde rechtdoor. Na 100 meter ligt aan de rechterkant restaurant Herberg Rijzenburg (ingang Park Hoge Veluwe) Ongeveer 50 meter na het restaurant staat een bordje 'hulpdepot' en kun je rechtsaf naar de bunker Diogenes.

Bunker Diogenes

De bunker Diogenes ligt in de bossen van Schaarsbergen, naast het 'Park de Hoge Veluwe' en is gebouwd tussen november 1942 en juli 1943. De bunker werd gebruikt door de staf van de derde Jachtdivisie. Met een lengte van 60 meter, breedte van 40, en dan nog 16 meter hoog, met 3 meter brede muren, is het de grootste Duitse bunker in Nederland. De bunker heeft drie verdiepingen. In het midden van het gebouw was de grote zaal echter zonder verdiepingen. Deze ruimte reikte vanaf de vloer tot aan het dak. Hier bevonden zich tribunes en een enorme

De imposante bunker Diogenes

glazen kaart waarop Nederland, en een deel van België en Duitsland te zien waren. Op de kaart stonden alle vliegvelden en radarposten vermeld. Tijdens luchtaanvallen werd op de kaarten precies weergegeven waar zich welke vliegtuigen bevonden. Aan de hand van deze informatie werden de Duitse jagers naar hun doel gestuurd. Aan de zijkant van de bunker was een groot stuk aangebouwd waarin zich kantoren voor allerlei functies bevonden. Vandaag de dag is de bunker er nog steeds, en in gebruik bij het Nationaal Archief en deels als opslag voor Park de Hoge Veluwe.

Museum Deelen

Vliegveld Deelen heeft een interessante geschiedenis. De Duitse Luftwaffe bouwde de simpele grasbaan uit de jaren '30 uit tot een grote nachtjager-basis. Fliogerhorst Deelen was in feite de geboortegrond van het Duitse Nacht Jagd Geschwader 1. De expositie in het museum toont de ontwikkeling van de vliegbasis Deelen vanaf de oorlogstijd middels vele interessante foto's en voorwerpen uit de collecties van DAEG-leden (Dutch Aircraft Examination Group) en schenkingen van inwoners en ex-Luchtmacht personeelsleden. Het museum kent drie verschillende exposities.

Adres: Hoenderloseweg 10 Gebouw 20, 6816 SW Arnhem/Deelen, telefoon: 0263341625
E-mail: info@museumvbldeelen.nl

Luchtoorlog 1939-1945 - Gedurende de Tweede Wereldoorlog zijn ongeveer 7.500 vliegtuigen op Nederlands grondgebied neergestort. Duizenden vliegers raakten daarbij gewond of werden gedood onder vaak dramatische omstandigheden.

Gliderborne - De werktentoonstelling Gliderborne toont boeiende delen en reconstructies van de Amerikaanse Waco en Engelse Horsa en Hamilcar zweefvliegtuigen.

Nachtjacht - Dit gedeelte van het museum is gewijd aan de heroïsche nachtelijke luchtoorlog die zich vanaf 1941 boven ons land ontwikkelde. De tentoonstelling laat de ontwikkeling van dit nieuwe wapen zien door in te gaan op de verschillende tactieken die door de Geallieerden en de Duitsers gebruikt werden en de ontwikkeling van radar.

KRONIEKPOST

● In de voorgaande Kroniek 2009-2 is - enigszins storend - uit het verslag van de Algemene Ledenvergadering dd. 23 april één regel weggefallen. Bij deze, de onderlinge samenhang, de correcte weergave van het hele tekstblokje:

... 'De 'Kroniek' krijgt een ander gezicht. Om vast te stellen wat de leden van de nieuwe uitvoering vinden is er een vragenformulier gemaakt en de voorzitter vraagt om invulling hiervan. Het boek van D. Otten 'Boerderijnamen in de gemeente Voorst' wordt op 12 mei a.s. gepresenteerd. Vanavond is er gelegenheid om met korting in te schrijven op dit boek. De winst komt ten goede aan de OKV. De officiële verkoopprijs is € 24,95, vanavond bij voorintekening kost het boek € 21,50 en het is vanaf 13 mei af te halen op het kantoor Duistervoordseweg 104, Twello tijdens openingsuren, uitsluitend tegen contante betaling.'...

● In het verlengde van het bovenstaande moet zeker ook vermeld dat, na een korte onderbreking, weer voldoende voorraad aanwezig is van dat ándere, zeer informatieve, zelfs spannende boek 'Veldnamen in Voorst', eveneens geschreven door dr. Dirk Otten. Dit boek voert als omschrijvende ondertitel 'Geschiedenis, naamsverklaring en atlas'. De uitgave is verlucht met sfeervolle landschapsfoto's van Martin Hogeboom en telt 207 pagina's. Het boek is tegen contante betaling van € 20 verkrijgbaar bij de OKV.

● Statutaire fijnproevers wezen de redactie er op dat achter het woord 'penningmeester' in het colofon twee letters ontbreken. Wim Wassink is voorlopig nog a.i. - 'ad interim', maar naar veler overtuiging nu reeds onmisbaar.

Wie maalt om nieuwe toekomst voor de Stoomhoutzagerij 'Wilpsche Dijk'?

Ronald JJ Meijer

Nee, schriller kon het beeldcontrast niet zijn. De Bolwerksmolen, met de trotse vermelding '1863' in het wiekenkruis, naar omvang van financiën en kennis van mensen knap gerestaureerd, opnieuw in traditie en praktijk, rondom rietgekapt, temidden van een frisse omgeving, blikkend op Deventer - een feest voor het oog.

En nog geen kilometer daar vandaan, vanaf de Wilpsedijk te zien, een onbeschaamd ratjetoe van verwaarloosde loodsen, 'n gedumpte caravan, een wrakke camper, fietsen handjevol rottende berkenstammen, wat kramen met afgedankte spullen, en een langgerekt bouwsel met gebroken ruiten - de trieste overblijfselen van een bedrijf dat ooit bloeiend was en in economische hoogtij 40 tot 50 werknemers telde.

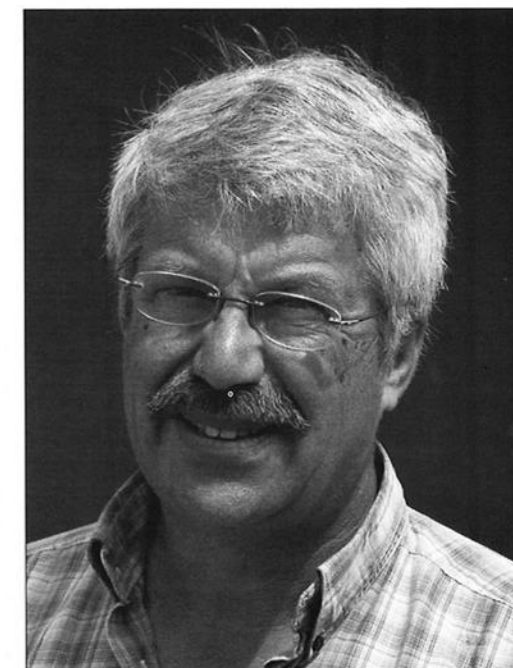
Industrieel erfgoed

Twee werelden, twee tijdperken, zelfs twee gemeenten, Voorst en Deventer, die elkaar raken in zekere oudheidkunde en, wellicht, een toekomstig vergezicht. Waarin, wie weet, cultuurbesef en educatief-toeristisch belang zelfs euro's opleveren. Maar goed, zo ver is het nog lang niet. Ook in subsidie-land is Schraalhans keukenmeester. Maar moet je dromen dan maar laten verwaaien? Op een mooie zomerdag praten met Ber Fort, een man van nuchtere praktijk en voorzichtige idealen. Hoe mooi zou het zijn, hoe attractief ook voor leergierige toeristen als er een brug werd geslagen tussen 'zijn' florerende Bolwerksmolen, zo vlak bij de IJssel, en de voormalige NV Stoomhoutzagerij 'Wilpsche Dijk Kistenfabriek' of, althans wat daarvan in verloederde staat, nog over is op het aanpalende Voorster ommeland. In het kort gezegd, liggen hier mogelijkheden om industrieel erfgoed te redden?

Van wind en wolken

Fort (59) zelf heeft niks met stoom. Hij leeft van de wind om het maar eens afgezaagd te zeggen. Hij komt ook niet van hier. Is in

zekere zin komen overwaaien uit de Beemster, dat open land dat Leeghwater al met molenkracht droog wist te leggen. Forts familie is er een die altijd met timmeren, tekenen, beschieten en bouwen bezig is

Initiatiefnemer-molenaar Ber Fort: 'Geloven in een goed idee, geen plek voor twijfel'

geweest, pure ambachtslieden dus. Met, zo niet steeds, dan toch vaak het molenaarsvak op de achtergrond. Hij vertelt met graagte over ooit zijn scheepsbouwmeesterschap, zijn docentschap - grotendeels theorievaken in het hout - meer dan 30 jaar, de soms betreurenswaardige, dan weer hoopgevende veranderingen in het onderwijs, het molenaarsdiploma dat hij in 1990 verwierf aan de Leidse houtzaagmolen 'de Heesterboom' (sinds 1804), en nu, ten slotte, het praktische beheer over de Bolwerksmolen, 'waar ik veel schik van heb'...

Waarde in oude guldens

De molenaar draagt van oudsher een romantisch beeld met zich mee. Door weer en wind maalt hij - als hij, Godverhoede, niet

zelf malende wordt - het graan tot meel en brood voor de mensen, beschermt ze tegen verdrinking als de boezems overlopen, perst olie uit het koolzaad voor verzachtende zalfjes en wat dies meer zij. En zo'n molenaar als op het Deventer Bolwerk? Die zaagt van dik hout planken. Voor woningen, tafels, stoelen, gebinten en bruggen en zelfs 'planken wambuizen' als het leven zijn onherroepelijk einde heeft genomen.

De man achter het Bolwerk en zijn tientallen vrijwilligers van de molen - jongelui, mid-veertigers en ook de 70-er die kortelings zijn molenaarscertificaat behaalde! - dat hele gezelschap leeft meer in vandaag dan gisteren. Zet zich in voor behoud en uitbouw van de BWM als ambachtelijke en toeristische attractie.

De laatste bomen, ontkomen aan de zaag, veroordeeld tot de rotting

Ooit een trots bedrijf voor tientallen werknemers, nu regeert de roest al jaren

Vanuit dat gezichtspunt is al een paar jaar geleden het oog gevallen op het kavalje aan de Wilpsedijk, een fabriek vol vergane glorie, met machines die niettemin nog waardevol zijn ook al is die gehele outillage nog slechts in guldens uit te drukken.

Tijd voor herwaardering

Bijna honderd jaar reikt de industriële bedrijvigheid van de houtzagerij aan de Wilpsedijk hoek Vermeersweg. In 1917 begonnen, was het bedrijf tot 1980 in volle nijverheid. Vlak voor het einde van de 'Grande Guerre' (1914-1918) trad Bolwerks' toenmalige, reeds sinds 1898, molenaar Hendrik Ennen al in dienst bij de NV Stoomhoutzagerij 'Wilpsche Dijk Kistenfabriek'. In 1931 verkoopt hij de molen aan zijn vertrouwde

werkgever. Die er dan niet echt meer naar omkijkt, alleen de opslagplaats nog benut. Al legt de NV in 1950 nog wel een keer riet op het dakbeschot. Na het echec van Deventer een dubbelstad te worden, te bouwen over de IJssel, en profijt te trekken van de inmiddels van gemeentewege gerealiseerde onteigening, breken dan voor de molen, weliswaar moeizaam, maar toch (veel) betere tijden aan. Tot zelfs, ook naar landschapelijke en toeristische waarde gemeten, glorieuze anno 2009.

Echter, sinds de laatste fabrikant-eigenares, de familie Nuesink, de neergang van de houtzagerij en annex de kistenproductie niet meer kon keren, vader en moeder overleden en nu de enige zoon Jan-Antoon verkoopt hij de molen aan zijn vertrouwde

trokken voelt, is het eerder winstgevende complex aan de tand des tijds overgeleverd. De huidige part-time bedrijvigheid, de consequentie van verhuur, laat zich moeilijk doorgronden, een Witte Markt, die een zekere dubbelzinnigheid met zich draagt.

Dierbaar en leerzaam

Ber Fort en Jan Anton Nuesink zien echter, mits met veler medewerking van particulieren en instanties, ook andere wegen naar een positiever toekomst. Misschien wel juist op basis van de achtergebleven inventaris van de houtzagerij en de omliggende loodsen waarin het eertijds natte hout vóór het zaagproces moest worden 'drooggelegd'.

Want zou het niet een uitstekend idee zijn om een educatief-toeristische koppeling te maken tussen de Bolwerksmolen en de, minstens ten dele, in originele staat teruggebrachte houtzagerij, waarin op dit ogenblik de produktiemethoden van de eind 80'er jaren onder het stof, maar tegelijkertijd voor het grijpen liggen? Er is ter plekke nog genoeg materiaal, authenticiteit en rust rond de voormalige houtzagerij om de beeldenrijkdom op te roepen en technisch inzicht te verschaffen zoals die op de 'ouderwetse schoolplaten' van Lighthart, Scheepstra en Walstra onuitwisbare indruk maakten. De afstand tussen de lokaties is zo klein dat een tussentijds wandelingetje alleen maar méér nieuwsgierigheid zal oproepen.

Fort somt met plezier en vakkennis op wat er zoal aan interessants te redden valt, van horizontale raamzagen, de 'klassieke' Brenta-bandzaag, de herzaagzaag om hout naar elk gewenst formaat te modelleren, onder meer een hijskraan uit 1942, een vlakbank en meer gereedschap dat voor 'oude bekenden' dierbaar is en leerzaam voor jonge

generaties, die vaak eendimensionaal-elektronisch leren en werken.

Gesprekken begonnen

Resteert de vraag naar aktualiteit – hoe concreet zijn de ideeën? Ber Fort schrikt niet terug van zo'n vraag.

'We staan aan de vooravond van een haalbaarheidsonderzoek. De eerste gesprekken zijn begonnen. Met onder meer de Stichting Industrieel Erfgoed. De provincies Gelderland en Overijssel en ook de gemeente Voorst willen over een en ander meedenken. Dat is het begin. De stichtingen IJsselhoeven en IJssellandschap hebben niet onwelwillend gereageerd. We zullen wel weer een lange weg moeten gaan, maar als je in een goed idee gelooft, dan moet je niet beginnen met twijfels...'

Ber Fort: "Wachten op enthousiaste bijval"

Dorsvereniging 'De Kar/Hooilanden': 'n coöperatie die nooit vergeten werd

Marten Braskamp

Op de grens van Apeldoorn en Voorst had je vroeger de 'Coöperatieve Dorschvereniging De Kar en Hooilanden'. Die vereniging bestond tussen 1925 en 1955 en trok met haar dorsmachine van boer naar boer, van de Wiltbagen tot de Langedijk, van De Kar tot in het Hooiland. Op 5 juli jongstleden verscheen haar geschiedenis in een boekje vol foto's en persoonlijke herinneringen van mensen die de vereniging nog hebben meegemaakt.

Het zaaien, oogsten en dorsen van graan gebeurde sinds mensenheugenis allemaal met de hand. Het graan werd gedorst met een dorsvlegel, een werktuig dat bestond uit een steel met daaraan een dikker rondhout, vastgemaakt met een leertje. Soms was het ook een gekromde stok met een platte kant. Het graan werd op de *dèle* uitgespreid, waarna de dorsers er meestal in een kring omheen gingen staan. Door in een bepaald ritme op het graan te slaan, werd voorkomen dat de vlegels elkaar raakten. Vanaf 1850 veranderde dat geleidelijk met de komst van de eerste dorsmachine in Nederland. Omdat het bezit en gebruik van een eigen dorsmachine voor veel boeren niet rendabel was, maakten ze vooral gebruik van loondorsers en van coöperaties.

Oprichting

De dorsvereniging aan De Kar begon rond 1925. De eerste, geschreven herinnering duikt op in 1931 wanneer Jan de Croon (1900), landbouwer en daghuurder aan de Hoofdweg in Klarenbeek, in zijn aantekenboekje schrijft:

1931- Dinsdag 4 Augst de rogge binnengekregen 20 vim. (1).

27 Augustus de rogge afgedorscht. Bij mooi weer met de dorsmolen van 'de Kar'.

De vereniging had ongetwijfeld een soort reglement, maar het duurde nog tot 1942 eer de statuten in de Staatscourant werden gepubliceerd. De akte vermeldt de oprichters, in totaal veertig Heeren, te zamen de eenige leden van de op te richten dorsvereniging, gevestigd te Beekbergen.

Wie waren die mannen, én vrouwen? Ze beetten: Anthonius Havekes, Jan de Wever, Hendrik Pas, Hendrik Lammers, Gerrit Brink, Marten Brink, Joban van den Enk, Hendrik van den Enk, Evert Brink, Jan Willem Brink, Willem van der Hel, Jochem Brink, Hendrik Boks, Antoon Denekamp, Hendrik Brink, Evert Jan Jansen, Mevrouw Aaltje Wemerman, de Weduwe van Frederik Modderkolk, Hendrik de Wever, allen landbouwer en wonende te Beekbergen, Joban Scholten, Steven Hofenk, Antoon te Winkel, allen landbouwer en wonende te Apeldoorn, Peter Willemsen, Willem Diks,

'Rogge maaien aan de Oude Zutphenseweg

Jan Meijerink, Harmen Jan Beekman, Jan Kruitbos, allen landbouwer en wonende te Voorst, Jan Hofenk, Mevrouw Martha Bonhof, de Weduwe van Arend Jan Kok, Gerbar- dus Hendrikus van Dalen, Hendrik Beek- man, Hendrik Jan Lebbink, Dirk Jan Lub- bers, Jan Willem Smallegoor, Zwi- er Scherpenzeel, Jan Lammersen, Frederik Peters, Gerrit Hendriks, Hendrik Boom, Willem Reinder Schipper en Gerrit Schimmel, allen landbouwer en wonende te Klarenbeek.

Lanz-Bulldog

De dorsmachine met zijn grote ijzeren wielen werd aanvankelijk aangedreven door een stationaire Lister-motor en verplaatst door paarden. Rond 1932 schafte de vereniging een trekker aan, een Lanz-Bulldog, donkergrijs bij het zwarte af, met een roestkleurige gloeikop voorop. Het moet een indrukwekkend gezicht zijn geweest. Jo Meijerink uit de Withagen weet het zich nog levendig te herinneren: *'Reinder Schoonhoven kwam er als machinist mee langs de boeren. Over de kamp, langs de singel vanaf Geert Boom en Rouwenborst van het Ulkennest. De Lanz-Ackerbulldog klauwde zich vooruit, met de ijzeren wielen'*.

En Harm van Dalen vertelt met glinsterende ogen: *'Als er gedorst werd, dan liepen we op een draf van school naar huis, want de dorsmolen was er, met de Lanz. Ik ken hem nog precies uit mijn hoofd. Jonge, dat was een feest voor ons. Moet je nagaan, wie had er nou een trekker in die tijd. Niemand toch, en dan kwam dat ding bij je dorsen! Je mocht er achterop staan als ze er mee aan het rijden waren. Dat vonden ze wel goed, zo hard ging het niet. Een feest ...'*

Dorsen

Het dorsseizoen begon in augustus. Als het een mooie zomer was en de gästen (2) stonden goed droog op het land, dan begon het dorsen daar. In september volgde dan het dorsen uit de berg en gingen ze op het rijtje af. Evert Scherpenzeel weet het nog: *'Mijn vader vertelde - en dat heb ik zelf ook wel meegemaakt - dat ze het ene jaar aan de Withagen begonnen en dan weer in het Hooiland, anders kregen de boeren het met elkaar aan de stok. Ze begonnen waar nu Schoterman zit en dan hierlangs, de Goorweg op en verder. Met een halve dag waren ze weer weg. Je kon in een halve dag een heleboel doen, maar had je meer - zo was de afspraak - dan kwamen ze nog een keer terug. Er moesten immers meer boeren te vriend worden gehouden'*.

Het dorsen begon 's morgens tegen 9 uur. Twee man - *de döskearls* (3) - waren met de molen meegekomen, onder wie de machinist. Soms, als ze de vorige dag bijtijds klaar waren gekomen, hadden ze de dorsmachine alvast bij de volgende klant klaar-gezet. Als de trekker was gestart dan werd hij een eindje achteruit gereden om de drijfriem strak genoeg te krijgen. De winde werd schuin tegen de trekker geplaatst om hem stevig vast te zetten. Daarna kon het echte dorsen beginnen en trad de hele buurt aan. Twee of drie man stonden in de zaadberg en gooiden de garven op de molen. Op de molen zelf stonden dan ook een of twee mannen: één om de garven - als een soort garvenschieter - door te geven naar de *inlegtoafel* (4) en één, soms twee, om de band van de garven af te snijden. Achter de molen zorgde iemand voor het zaad en aan de andere kant stond een flink

Dorsen aan de Heeringstraat (De Kar) foto: H. Vos

aantal mensen om het stro weer met een zeel (5) op te binden. Was het stro eenmaal opgebonden, dan werd het vaak eerst aan de mijt gezet. Vervolgens ging de dorsmachine weg en werd alles weer terug in de berg gepakt. Soms ook bleef het stro in de aparte stromijt. Zo had je alles bij elkaar ongeveer veertien man nodig om het hele karwei te klaren.

Twee geschiedenissen

Het is een boekje geworden met twee geschiedenissen door elkaar. In de eerste plaats is het de feitelijke geschiedenis van de vereniging, weergegeven tegen de achtergrond van de landbouwmechanisatie in Nederland. Maar in de tweede plaats schetst het de herinneringen van een achttal boeren en boerinnen die de vereniging nog meemaakten en die er vanuit 2009 op terugkijken. Daardoor is het ook een per-

soonlijk verhaal geworden en komt het sociale element, dat karakteristiek was voor het vroegere dorsen - *er was altijd volk zat* - er heel sterk uit naar voren.

Het boekje telt 64 pagina's, bevat veel oude foto's en kost €8,95. Het is te koop bij Boekhandel Oonk in Twello en bij de Belangenvereniging De Kar en de Hooilanden, tel. 055 301 1747.

Noten:

- 1) Een vim: 100 bossen of garven
- 2) Vier tegen elkaar gezette gästen vormen een garve
- 3) Dors-personeel
- 4) Plateau waarvan het graan in de machine werd gevoerd
- 5) Een band van stro

Voor de ene mens een dorre plek, de finish van het leven. Voor een ander een dierbaar herinneringsoord om lieve woorden te horen ruisen. Weer anderen zien een tuin vol paradijselijke beloften, denken aan verlossing en eeuwig bestaan – de begraafplaats, het kerkhof roept zoveel beelden op... De gemeente Voorst kent een groot aantal plaatsen waar mensen te ruste zijn en worden gelegd. Hier het tweede deel, tevens de slotscène van een historische en actuele rondblik.

Van grafheuvel naar dodenakker, begraafplaatsen en kerkhoven (2 en slot)

Jan Lubberts

Wat voorafging... - In de Voorster Raad van 20 december 1827 werd besloten vier nieuwe begraafplaatsen aan te leggen: in Voorst, Wilp, Twello en een in Terwolde. Voor de 'nieuwe' begraafplaatsen rekende men een halve bunder (hectare) nodig te hebben. Bij iedere kerkhof zou een doodgraverswoning komen. Met daarin een aparte ruimte voor stoffelijke overschotten, voor de opslag van baren en allerlei gereedschap. Voor het totaal van de vier begraafplaatsen rekende men 1600 gulden. Daarnaast voor omrastering, aanleg en egalisatie nog 1800 gulden, en voor de woningen bijeengenomen 5600 gulden.

Plannen afgekeurd.

In de loop van de tijd, en mede naar aanleiding van protesten, besloten Gedeputeerde Staten echter anders dan waartoe zij aanvankelijk toestemming hadden verleend: in plaats van vier mochten slechts twee begraafplaatsen worden aangelegd en er moest een nieuw financieel plan komen. Gedeputeerde Staten wilden ook weten waar deze twee dodenakkers zouden worden aangelegd. Voor de begraafplaats tussen Voorst en Wilp werd een stuk grond gekocht van de heer W.A. Schimmelpenninck van der Oye, de Boterton genaamd. Het mat 146 roeden en 6 ellen en kostte f. 7,06 de roede, dus f.1033. Als ook een stuk daaraan gelegen van de heer H.W.van Marle, genaamd de Konijnenbosch, groot 24 roe 40 ellen à f 7,04 de roede, dus f. 172. Deze grond lag op de grens van Wilp en Voorst nabij het huis de "Zutphen" (De Zutphenboer). Het was beland ten oosten aan de algemene weg (de Deventerweg), ten westen en zuiden aan het land van de heer Schimmelpenninck van der Oye en ten noorden aan dat van de heer Van Marle en Doornink. Voor de begraafplaats tussen Twello en

Terwolde werd een stuk grond gekocht van Jan Slijkhuis, genaamd "de Hekelaar". Het was 164 roeden en 49 ellen groot. Het werd gekocht voor f. 7,93 de roede, dus totaal voor f. 1305. Het lag precies op de grens van Twello en Terwolde en grensde ten oosten aan het land van Jan Slijkhuis en ten westen en zuiden aan 'de gemeene weg', de Twelloseweg dus.

Het financiële plaatje veranderde niet. Men ging uit van een bedrag van f. 9000, maar omdat er nu twee, inplaats van vier, begraafplaatsen werden aangelegd werd er bij vermeld: "...Of zoveel minder als waarvan men in voege voormeld niet behoeven gebruik te maken". Een ieder die aandelen wilde, kon hiervoor intekenen. Deze aanvragen ter waarde van f. 500 werden genummerd en in een glazen 'vles' gedaan. In aanwezigheid van de intekenaren werd door één der leden van het bestuur zoveel nummers getrokken als men nodig had, in totaal 18. De overigen werden bedankt. Bij de uitloting werden alle overgebleven aandelen steeds in een glazen 'vles' gedaan en werd er één uitgetrokken ter aflossing.

Woning van de doodgraver van de begraafplaats Terwolde-Twello

Niet meer in de kerk!

Op 12 november 1828 werd de aanleg van de twee begraafplaatsen aanbesteed. Het werk werd gegund aan Johannes Martinus Schoemaker te Twello. De doodgravers werden benoemd. Voor Voorst-Wilp Elias Hovenk en voor Twello-Terwolde Willem Mowen van Dragt, beide te Twello. In de raad van 25 maart 1829 bleek dat Hovenk had bedankt voor de benoeming. In zijn plaats werd provisioneel (voorlopig) benoemd Hermen Willem Alberts te Wilp. Tijdens de aanleg had men te kampen met strenge, aanhoudende vorst. Het werk lag stil. Het gemeentebestuur nam noodgedwongen het besluit het begraven op de oude kerkhoven rond de kerk toe te staan tot de eerste april.

In géén geval mocht er in de kerken worden begraven.

Van de zijde van Gedeputeerde Staten kwam ook nog een handvol vragen binnen. ten eerste of er wel reden aanwezig was om de kerken schadeloos te stellen. Het antwoord van de gemeente hierop was ja, want de kerkenfondsen waren zeer sober. De vraag of de kosters uit de gemeentekas moesten worden betaald werd als volgt beantwoord: kosten moeten door belanghebbenden gedragen worden.

De gemeente dacht aan een minimum-inkomen van f 50 per jaar, dus eventuele aanvulling van de, aan de doodgravers toegedachte emolumenten indien dit bedrag niet werd gehaald. In de totstandkoming van een lij-

kenhuisje (ter voorkoming van begraven van schijndoden) was reeds voorzien. Over de vraag of de tarieven wel in overeenstemming waren met de kosten was de gemeenteraad overtuigd dat tariefstelling en kosten in evenwicht waren mits de lasten van de lening ten laste van de gemeente bleven. Vervolgens werd een adres behandeld van de koster/schoolmeester B. Dieperink uit Wilp, hij vroeg schadeloosstelling wegens vervallen doodschuld of kostersgerechtigheid.

Hierop reageerde de raad een beetje geïrriteerd omdat hij dit deed via de districtscommissaris van Over- en Middelveluwe. Hij had zich kunnen richten aan kerkvoogden waarmee een regeling hiervoor was overeengekomen, mits dit goedgekeurd werd door Gedeputeerde Staten.

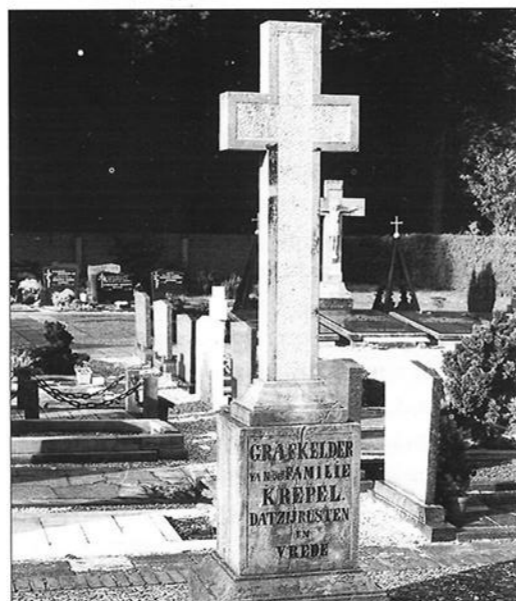
In de raadsvergadering van 29 september 1829 kwam de begraafplaats van Nijbroek nogmaals ter sprake. Vanuit andere dorpen kwam de vraag om op het kerkhof van Nijbroek te mogen worden begraven. Dit nu werd door de raad ten strengste verboden. Het kerkhof mocht men voor de inwoners blijven gebruiken, gezien het geringe aantal inwoners. In dit geval leverde dit weinig lijken op zodat er geringe vrees voor besmetting bleef bestaan. De enige uitzondering werd gemaakt voor toevallige passanten die in Nijbroek overleden. Bovendien kwam er deze vergadering nog een aanvulling op het eerder genomen besluit betreffende het salaris van de doodgraver. De aanvulling luidde als volgt: "In den winter echter wanneer de grond zodanig mogt bevroren zijn, dat de doodgraver tot losmaking desselven een houweel zou moeten gebruiken of een vuur daarop zou moeten steken zal hij voor het grafmaken op het eerste en tweede vak het dubbelde van het bepaalde loon genieten en

op het derde vak de helft meer".

De particuliere begraafplaatsen hadden behalve de officiële voorschriften hun eigen aanvullende of financiële regelingen. In de gemeente Voorst waren vier particuliere begraafplaatsen. De begraafplaats aan de Vaassenseweg te Nijbroek was eigendom van de Hervormde Gemeente Nijbroek. De katholieke begraafplaatsen in Bussloo, Duistervoorde en Klarenbeek waren eigendom van de plaatselijke R.K.Kerk.

'Mits katholiek gebleven'...

In Klarenbeek hebben de heer Johannes Richardus Krepel en zijn vrouw Everdina Hagen grote financiële bijdragen geleverd tot de stichting van de parochie Klarenbeek. In 1855 was één van de giften de grond voor het kerkhof. Aan deze schenking waren wel enkele voorwaarden verbonden. Deze voorwaarden golden voor de schenker en zijn

De begraafplaats Klarenbeek met de grafkelder van de schenker op de voorgrond.

Kroniek 2009-3

huisvrouw plus alle bloedverwanten in de rechte lijn, benevens deszelfs aanverwanten in de tweede graad. Uitdrukkelijk werd er bij vermeld: "mits zij katholiek blijven".

De voorwaarde die de heer Krepel en zijn echtgenote stelden luidde als volgt:

"Voor de hiervoor genoemde bloedverwanten een plek gronds op het R.K.kerkhof te Klarenbeek ten einde een eigen begraafplaats te kunnen en mogen aanleggen van welke begraafplaats zij tot dienst der lijken der hier bedoelde gerechtigden ten alle tijd en ongestoord en kosteloos gebruik kunnen maken".

Grond van de freule

Klarenbeek had direct een eigen katholieke begraafplaats in 1855, maar Duistervoorde zat bij de aanleg van de algemene begraafplaatsen in 1829 zonder begraafplaats met eigen identiteit. Men was verplicht zich te houden aan de algemene richtlijnen van de overheid. Men kreeg een deel van het kerkhof aangewezen waar men de gebruikelijke plechtigheden bij een begrafenis mocht uitoefenen. Wel moest men gebruik maken van de, door de gemeente aangestelde doodgraver. Processies waren verboden op het kerkhof en godsdienstige plechtigheden die niet direct met een begrafenis te maken hadden moesten binnen de eigen kerk vervuld worden. Niet alleen speelden godsdienstige bezwaren een rol, maar ook vond men de afstand te groot, want die moest te voet worden afgelegd. Zo ontstond het streven naar een eigen kerkhof. Op 20 augustus 1835 stuurde de pastoor van Duistervoorde, Johannes Fredericus Hoogveld, een brief naar het gemeentebestuur van het schoutambt Voorst om een eigen kerkhof aan te mogen leggen. Hij argumenteerde dat het in het

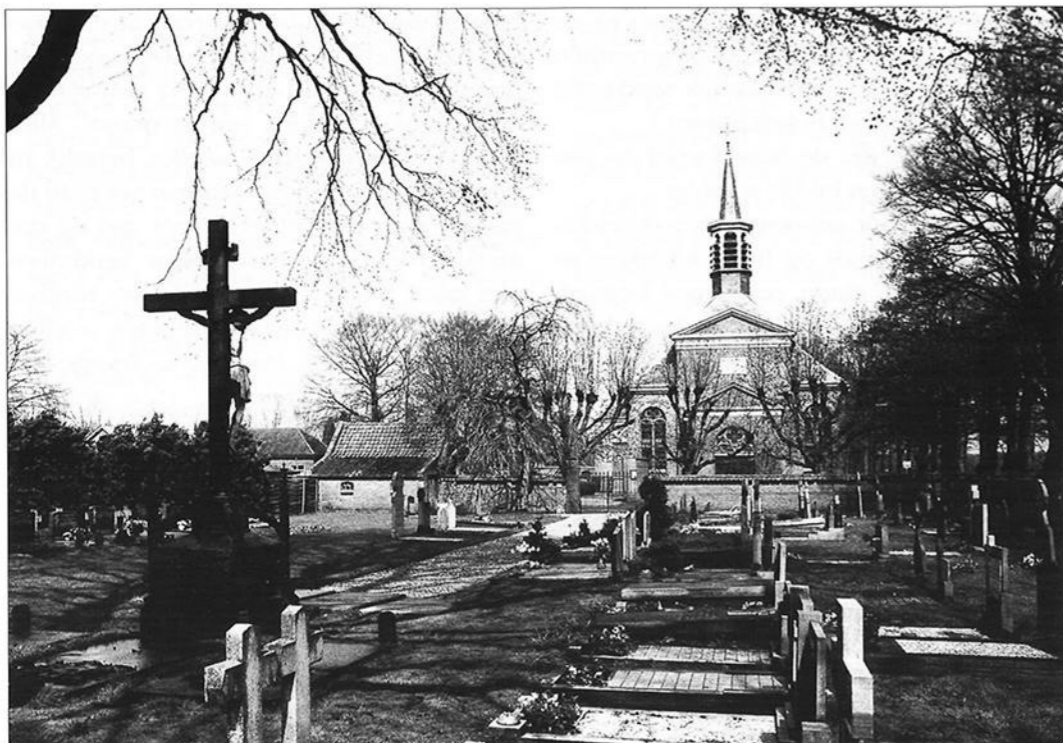
belang van de Duistervoorde armen was een eigen kerkhof te hebben. De benodigde grond daartoe werd al in 1792 geschonken door freule Christina van Stepraedt. Alles zou uit eigen middelen worden betaald. In november ging er nogmaals een brief van de pastoor naar het gemeentehuis met de opmerking dat de beide algemene kerkhoven niet goed werden aangelegd. Het roomse gedeelte had afgescheiden moeten worden met een gracht en rasterwerk. Tevens met een eigen opgang of poort.

Ingang van de begraafplaats Duistervoorde

Vervolgens deelde hij, in opdracht van baron J.W. van Wijnbergen, het gemeentebestuur mee dat de baron op eigen kosten een begraafplaats wilde aanleggen bij de kerk van Bussloo. De opbrengsten zouden toevallen aan de armen en behoeftigen van de parochie Bussloo. De gemeente zou dus niet behoeven mee te financieren. De twee katholieke begraafplaatsen zouden volgens de geldende wetten worden aangelegd. De grond, bestemd voor de begraafplaats was 40 ellen lang en 35 ellen breed en bestond uit een boomgaard en voor het overige uit hofgrond (tuin). De grond was eigendom van de pastorie van Duistervoorde. De begraafplaats, de "Hekel" genaamd, zou alleen gebruikt

Kroniek 2009-3

De nog steeds bestaande begraafplaats te Bussloo

worden voor de overledenen uit de parochie van Duistervoorde.

Tussen gemeente, kerkbestuur en baron van Wijnbergen werd veel overlegd. Er kwam een gemeentelijke commissie om alles in goede banen te leiden. Gedeputeerde Staten had ook een vinger in de pap. GS wees o.a. de gemeente terecht omdat die zich te veel met huishoudelijke zaken bezig hield die niet tot haar bevoegdheden behoorden. Door de gemeente werd ook een bezwaarschrift ingediend tegen de aanleg van de begraafplaats Duistervoorde. Welke deze bezwaren waren was op het gemeente-archief niet te achterhalen. Het antwoord hierop was in ieder geval dat de koning geen redenen vond om aan de bezwaren te voldoen.

Baron van Wijngeren was, wat zijn uitspraken en daden betrof, zeer resoluut, hij schreef aan de gemeente dat hij bij zijn besluit bleef om een begraafplaats aan te leggen voor eigen rekening op een stuk land achter de Torendeur. Het werd aangelegd, zo dicht mogelijk bij de kerk en omgeven door raspelwerk en poort. Op 12 april 1836 deelde hij aan de gemeente mede dat hij het kerkhof had aangelegd. Het kerkhof te Duistervoorde werd in juli 1836 ingewijd nadat het in Kevelaer bestelde houten kruisbeeld was ontvangen. Dat kruis uit Kevelaer werd verwijderd na het gereedkomen van de Calvarieberg op 15 augustus 1912.

In eerste instantie voldeed het kerkhof van Nijbroek, gelegen rond de kerk, aan de wet-

telijke eisen. Daar kwam verandering in na het schrijven van dokter J. de Kruyff. Hij was de huisarts van Terwolde en Nijbroek en kwam niet alleen met de wet in de hand, maar ook met zijn eigen waarnemingen voor het voetlicht toen hij de gemeenteraad trachtte te overtuigen dat het kerkhof verplaatst moest worden. In zijn brief aan de gemeente schreef hij o.a. dat het kerkhof binnen 35 meter van de bebouwing rond de kerk lag. Over de begraafplaats zelf schreef hij dat het vaak de speelplaats van kinderen was en 's zondags de toegang tot de kerk. Als de koster mededelingen deed werd het kerkhof de luisterplek van het publiek; de mensen stonden dan om en op de graven.

De begraafplaats lag veel hoger dan de omgeving, en werd omringd door een brede sloot of gracht zonder afwatering. Zeker wanneer de sloot 's zomers droog stond, veroorzaakte de ontbinding een verderfelijke atmosfeer. Ook maakte dokter de Kruyff bezwaar tegen de wijze van begraven omdat dit naar willekeur en zonder overleg plaats vond. Er werd een kuil gemaakt, diep of ondiep naarmate de persoon die die dit naar eigen denken moest uitvoeren, bewerkstelligde. De huidige titularis van doodgraver stootte vaak op een kist in de bovenlaag van de grond. Verder schreef dokter de Kruyff dat rond het kerkhof te Nijbroek de meeste typhouse koortsen bij herhaling werden waargenomen.

Zo besloot de raad van Voorst het kerkhof te sluiten, en wel met ingang van 1 januari 1872. Het kerkbestuur van de N.H. Kerk te Nijbroek kwam daarna in het bezit van een stuk land aan de Vaassenseweg waarop een nieuwe begraafplaats werd gerealiseerd. Deze aanleg heeft voor onze begrippen lang geduurd want pas in 1878 werd het nieuwe

Begraafplaats Nijbroek, het lijkenhuisje

kerkhof in gebruik genomen. Het was in de 19e eeuw gebruikelijk om op de nieuw aangelegde begraafplaats als eerste een kind te begraven. In Nijbroek is dat vermoedelijk het dochttertje van dominee Romijn geweest en in Wilp vermoedelijk een kind van de familie Dieperink. De katholieke begraafplaats van de Vecht ten slotte, is gelijk aangelegd met de bouw van de kerk in 1920. De hiervoor benodigde grond werd aangekocht van Baron van Heckeren van Kell, het zogenaamde "Vechter Hul".

Bronnen:

- *Archief gemeente Voorst.*
- *Archief Oudheidkundige Kring Voorst.*
- *150 jaar St. Martinus Parochie 1847-1997, door red. commissie*
- *100 jaar St. Martinuskerk Duistervoorde, door H. van Vught.*
- *De laatste gang, gebruiken rond de dood, door red. commissie*

BOEK EN BLAD BESCHOUWD

Ronald JJ Meijer

Korting, 65 cent, 't komt voor de bakker...

Kom er eens om, ruim een halve eeuw later. Tarwebloem specimen IJssel, 300 kilo voor even f 102,75. Eenzelfde hoeveelheid Tarwebloem W Speciaal voor f 111,00. Plus 50 kilo ongebuild Tarwemeel Extra ad f 16,13. En dan nog de kosten van 13 zakken, hup weer 26 gulden. Maar de toeleverancier van al die grondstoffen, de Koninklijke Indische Maatschappij voorheen Noury & Van der Lande NV – met vijf bankrelaties op het trotse briefpapier - deed niet krenterig. Op de rekening van f 255,88 gaf ze over die 650 kilo een korting van, welzeker, 65 centen!

In kamer 308 van het Grotenhuis te Twello knikt meneer Johan Kamphuis bevestigend – ja, zó was het, zó ging het in maart 1958, toen hij trouwens al twaalf jaar zelfstandig ondernemer was, aan de Molenweg 24 in Terwolde, natuurlijk tezamen met zijn Jo (Schuiter) – in augustus jl. waren ze 63 jaar getrouwd!

'De bakker en zijn vrouw', met als ondertitel *Het lèv'n in de oude bakkerieje in Terwolde* (1946 tot 1972 - het is een alleraardigst documentair, hier en daar zelfs vertederend boekje geworden. Een 'oral history, een familiegeschiedenis, net op tijd geboekstaafd door Paula van Houten, op één te verwaarlozen correctiefout, grafisch keurig verzorgd en voorzien van een stevig gelijmd ruggetje. Het geheel gepresenteerd in een beschaafde, gele en geplastificeerde softcover-liggend formaat. Te kijk en ter lezing bij, natuurlijk, de OKV aan de Duistervoordseweg 104.

Aanleiding tot het verschijnen van dit 50 pagina's tellende geschiedschrift, was dat Johan noch zijn Jo, en evenmin de 'kinderen' Hermien (1948), Johan (1950)

en Joke (1954) de ambachtelijke recepten wilden laten verwaaien. Het boekje geeft dan ook kostelijke en exacte informatie hoe je brood bruin bakt, zoete broodjes voor elkaar krijgt. En in de luxe sfeer: Apeldoornse moppen 'tapt', botersterren en gele room bereidt, originele kruitmoes kookt, uit de voeten komt met sneeuwballen en zoute krakelingen bakt. En dan is deze opsomming nog verre van volledig!

De bakker en zijn vrouw hebben hun leven lang keihard gewerkt. Niet alleen in de bakkerij en rond de oven, in de productie

en distributie van het dagelijks brood en luxe, feestelijke geneugten, maar ook in de aanpalende ruimte – de café-zaal die mettertijd fungeerde als klaslokaal, bibliotheek, oefenruimte voor drumband en fanfare, naaischool, kwartier van de reserve-politie, zelfs postkantoor en ten leste plek voor bruiloften en partijen. Het tijdsdocument – *in eigen beheer uitgegeven door de familie* - sluit af met een reeks authentieke beelden

van diploma's, rekeningen, aanslagen, vergunningen. En een curieuze nota van 'grof-, hoef-, kachelsmid' Van Essen, die niet alleen een pan heeft gelast, broodbussen gerepareerd, en iets aan de bromfiets heeft gedaan, maar ook – welke een uitgave! – een paar schaatsen 'met monturen' heeft geleverd. Voor wel, zegge en schrijve veertien gulden en vijfenzeventig cent!

J. Roosenschoon

De tijdschriften van de historische verenigingen uit de regio zijn in de OKV-werkruimte in te zien. Hieronder leest u een kleine greep uit het grote aanbod.

Wijhe, wellicht van Wodan tot St. Nicolaas

Terwolde viert volgend jaar het 1050-jarig bestaan en dat geldt ook voor Wijhe. In **Rondom de toren** probeert H.G. Dijk de herkomst van de plaatsnaam te achterhalen. De oudst bekende schrijfwijze is 'Wie'. De betekenis hiervan is 'heilige plaats'. Dijk probeert aannemelijk te maken dat dit heel goed een aan Wodan gewijde plaats geweest zou kunnen zijn. Via Wodan komt hij door allerlei overeenkomsten bij de heilige Nicolaas. Dit is de heilige aan wie de kerk in Wijhe, volgens een oorkonde uit 1521, gewijd was en naar wie hij eind jaren 80 weer genoemd is. Dijk hoopt op een archeoloog die onderzoek wil doen naar het vroegere heiligdom.

In **Uittepraetje**, het blad van het Hardewijker *Herderewich*, schreef C.J.C. Broers een, in het licht van de commotie rond de Mexicaanse griep, actueel artikel over de verspreiding van de pest in de Middeleeuwen.

De ziekte kwam waarschijnlijk uit Azië en reisde mee via de karavaanroutes naar India en Europa. Ook de handelsschepen uit Genua die zaken deden bij de Zwarte Zee, zouden een rol gespeeld kunnen hebben. De bacil, die door op ratten levende vlooiën werd overgebracht, verspreidde zich vanaf 1347 snel over Europa. De bekendste verschijningsvorm was de builenpest, waarbij ontstekingen in lymfeklieren zich ophoopen in builen en daarna openbarstten. Maar ook longpest kwam veel voor. De term 'de Zwarte Dood' kwam waarschijnlijk van de zwarte massa die geïnfecteerden hierbij ophoestten. De kans op overleven van deze laatste ziekte was minimaal. Omdat men geen idee had over de oorzaak van de ziekte (men hield het vooral op 'Gods toorn') was er ook geen goede remedie. Men schat dat in de grote epidemie tussen 1347 en 1352, 12,5 tot 60% van de totale bevolking in Europa overleed.

De Gorsse Boerendansers vieren dit jaar hun 75-jarig bestaan. In **Ons Markenboek** staat hierover een artikel van de hand van H.F. Bruil. Opvallend is de grote reislust van de dansgroep. In 1934 gingen ze al 10 dagen naar Wenen voor een internationaal festival. Het hele dorp zwaaide de groep bij het vertrek uit en plaatselijke winkeliers zorgden voor worsten en koekjes voor onderweg. In Wenen hadden de dansers veel succes bij hun optredens. Ze ontvingen in Schönbrunn zelfs een eerste prijs en een oorkonde. De stemming zat er goed in bij de groep en ze bemerkten niets van de bomaanslagen en andere onlusten die in de stad plaatsvonden. Wel viel ze op dat er onderweg zoveel hakenkruisen te zien waren. Bij hun thuiskomst wachtte hen een grootse ontvangst door de hele bevolking, compleet met burgemeester. De jaren erna traden ze veelvuldig op in binnen- en buitenland. Een groot verlies was het overlijden van de oprichter H.J. de Rooij, in 1939. Na de Tweede Wereldoorlog pakte de groep de draad weer op en tot de dag van vandaag zijn ze dansend actief op heel veel evenementen. Wel lijken er wat zorgen over de toekomst te zijn: aan het eind van het artikel staat een oproep voor nieuwe leden . . .

Peter Stork schreef in **Ampt Epe**, een informatief verhaal over 'historisch grondgebruik' in de gemeente Epe. Deze vijfde aflevering gaat vooral over de IJssel en de IJsselvallei. De IJssel was oorspronkelijk een rivier met meer dan één bedding, een zgn. *vlechtende rivier*. Na Karel de Grote werd de IJsselstreek onderdeel van het latere Duitse Rijk en leengoed van de bisschop van Utrecht. Deze besteedde het beheer uit bij verschillende kloosters. Het artikel gaat ook in op de taak van buurschappen en kerspelen bij het beheer van het land en over de strijd tegen het water. De eerste IJsseldijken worden gebouwd en er worden plannen gemaakt voor ontginningen, bijvoorbeeld bij Nijbroek. Een groot deel van het gebied was immers moeras, waarmee weinig viel te beginnen. Stork geeft een ingewikkeld verhaal rond eigendom, beheer en uitvoering van de ontginning. Het is in feite ook het begin van een gemeenschappelijke aanpak van het waterbeheer. Het had heel wat voeten in de aarde totdat dit werkelijk een integrale aanpak werd zoals we die nu kennen. In **Ampt Epe** staat van de hand van Dianne Hamer ook een verhaal over de geschiedenis van de r.k. kerk in Epe. Zij kon dit schrijven dankzij het materiaal dat C.B.M.

van de Meer over de Martinusparochie verzamelde. Rond 1150 was er voor het eerst sprake van een stenen parochiekerk in Epe. Hoewel er in de reformatie geen beeldenstorm in Epe plaatsvond, moesten - volgens een ordonnantie van het Hof van Gelre in 1583 - wel alle heiligenbeelden en wijwatervaten uit de kerk verdwijnen en moest het altaar verwijderd worden. De pastoor, Ludolphus Pieck, werd in 1598 afgezet omdat hij zich niet hield aan de leer van de protestantse catechismus. De katholieken

gingen daarop 'ondergronds'. Ze kwamen samen in schuilkerken die in boerderijen en schuren ingericht werden. Na de Franse tijd kregen de katholieken meer vrijheid en in Vaassen werd weer een katholieke parochie gesticht. In 1805 kwam er een 'dependance' in Epe en ruim 40 jaar later kon de stenen 'Waterstaatskerk', die onder bescherming werd gesteld van de H. Martinus, worden ingezegend.

NIEUWE AANWINSTEN

● Door de heer L. Sevenster geschonken drie boeken, t.w.: 'Een brug te ver' van Cornelius Ryan, voorts 'Angst en spanning rond Oene', geschreven door T.Nooteboom en J. Kiesbrink alsook 'Standart Holland' - Duitse soldaten over hun oorlogstijd in Nederland, door Aad Jongbloed.

● De OKV kreeg van de familie Kamphuis: 'De bakker en zijn vrouw'. Het levensverhaal van bakker Johan Kamphuis en zijn vrouw Jo Schuiter uit Terwolde.

● Ook mochten wij ontvangen de uitgave van de Heerder Historische Vereniging, getiteld 'Onbekende beelden van historisch Heerde'

● Op 5 juli jl. verscheen, uitgaande van de Belangenvereniging De Kar en de Hooilanden, 'De geschiedenis van de Dorschvereniging en de Hooilanden'. De OKV kreeg ook een exemplaar.

● Voorts, eveneens, maar nu in dvd-vorm: (Sportvereniging) 'Voorwaarts 75 jaar'.

● Als nieuwe titel op de markt verscheen: 'Boerderijnamen in Voorst' van de hand van dr. Dirk Otten. Dit boek kunt U tegen € 24,95 kopen bij de OKV, Duistervoordseweg 104 in Twello.

AGENDA

● **Donderdag 24 september, 20.00 uur** - geeft Hans Hermsen in het Dorpshuis van Voorst, Schoolstraat 14, een uitgebreid exposé over *het Veluws Landgericht tussen 1411 en 1811*, een ongetwijfeld boeiende geschiedenis. De zaal is al om 19.30 open.

● **Donderdag 26 november, 20.00 uur** - In centrum 'de Pompe' te Wilp, Dorpsstraat 41, spreekt Gerard van Zijl over *Landhuizen in de gemeente Voorst*. Ook hier kan men al om half acht terecht.

'Kroniek mag speelser, meer gevarieerd...'

Ronald JJ Meijer

Eindelijk gelegenheid om even 'dankjewel' te zeggen. Tegen al die betrokken mensen die in de pauze van de jongste Algemene Ledenvergadering op 23 april de pen pakten en de bliksem-enquête over inhoud en verschijningsvorm van de Kroniek wilden invullen. Nou ja, enquête..., dat is een groot woord - het ging er de redactie meer om om wat voorlopige meningen te verzamelen. Een echt, breed representatief lezersonderzoek vereist ten slotte een gedegener voorbereiding; wie weet of we daar nog eens aan toe komen. Op een totaal van circa 650 leden, zeg 800 lezers, vormen 24 reacties natuurlijk een peuleschil. Maar toch, we zijn er blij mee, als een vingerwijzing, een handvol tips, 'ter meerdere leringhe'.

1. 'Het blad bevat mij prima, ik ben tevreden met de wijzigingen':

- 16 leden deelden deze opvatting zonder verdere toevoegingen. (Groep A-1)

- 7 leden deelden deze opvatting met de navolgende toevoegingen: (Groep A-2)

● Veel lezers zijn gebaat bij en hebben een voorkeur voor onderwerpen 'dicht bij huis/ Maak het gemakkelijk leesbaar voor onze brede samenstelling / Ik zou meer willen lezen over oude beroepen / Artikelen zijn weinig gevarieerd, blad is voorspelbaar / Mooi blad. Wij vinden juist die oude artikelen heel leuk en ook herkenbaar / Ben goed bekend met de geschiedenis / Binnenblad omslag wijzigen. Al aangegeven! / Niet te moeilijke teksten, niet te hoogdravend, wel variatie.

2. 'Mij waren veranderingen nog niet opgevallen, het is wel goed zo':

- 2 leden deelden deze opvattingen zonder verdere toevoegingen. (Groep B)

- 1 lid deelde deze opvatting met de toevoeging:

● Mogelijk interessante artikelen uit de eerste tien jaren van het bestaan van de OKV in de nieuwe Kronieken herhalen

3. 'De artikelen zijn te weinig gevarieerd, het blad is (te) voorspelbaar':

- Op deze stelling werd door niemand gereageerd. (Groep C)

4. 'De Kroniek is zo stoffig, graag moder-

ner, meer sociale geschiedenis':

- 2 leden deelden deze opvatting zonder verdere toevoegingen. (Groep D)

- 1 lid deelde deze opvatting met de toevoeging:

● Graag ingezonden brieven, commentaren op artikelen en/of gebeurtenissen

5. 'Ik zou meer willen lezen over...'

- 2 leden deelden deze opvatting met de toevoegingen (Groep E)

● Twello in de 18e en 19e eeuw en de werk-omstandigheden, heden en destijds. / En ook over de katholieken en de schuilkerken. / Civiel bestuur - zal suggesties waar nodig aandragen.

6. 'Overige suggesties voor de Kroniek / de OKV...'

- 3 leden deden de navolgende toevoegingen/suggesties (Groep F)

● Verhalen in gewoon Nederlands s.v.p. / Niet zoveel van jezelf in de Kroniek. Inleiding wel begrijpelijk houden.

Afrondend lijkt een enkele interpretatie wel gerechtvaardigd:

- *Dat 23 respondenten (A1 en A2) het blad 'prima bevat' stemt niet ontevreden.*

- *Het blad scoort goed, maar (bescheiden) variaties op het vaste stramien zijn welkom.*

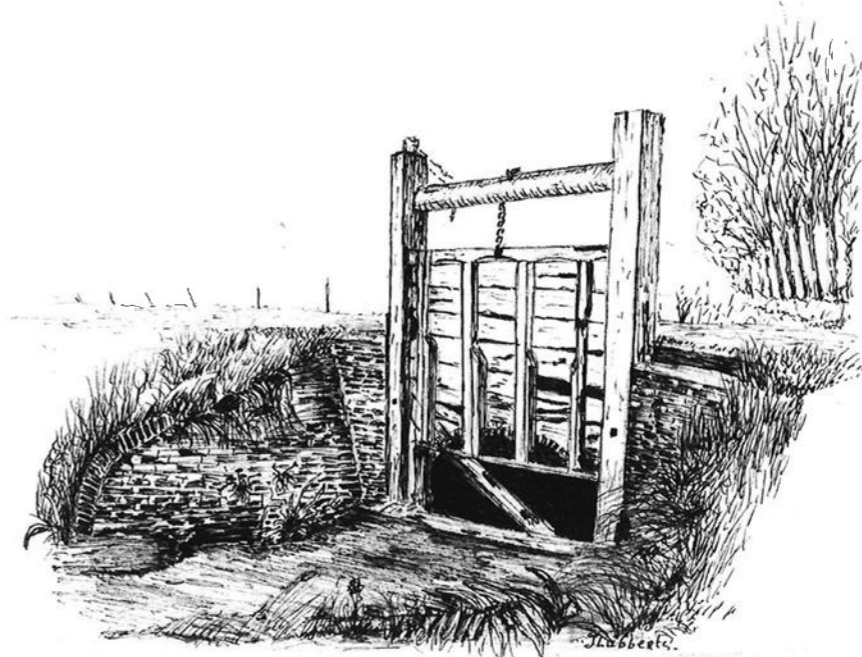
- *De Kroniek moet, lijkt het, vooral 'gewoon' blijven in taal en onderwerpkeuze.*

Met de pen door Voorst: De sluis in Nijbroek

Tekst: mevrouw G.H. van der Goot-van Eck

Tekening: Jan Lubberts

Aan de oostzijde van de Middendijk te Nijbroek, daar waar de oostelijke Middeldijkse Wetering de Vloeddijk kruist, bevindt zich een sluisje, oorspronkelijk een natuurstenen duiker met valschut. Aanvankelijk lagen hier twee sluisen, maar die ene aan het einde van de westelijke Middeldijkse Wetering is bij een wegereconstructie in 1951 verdwenen. De bovengenoemde weteringen mondden via de twee sluisen uit in de Nijbroeker Voortgang.

De functie van het huidige sluisje is verloren gegaan toen het polderdistrict Veluwe het gehele gebied goed onder controle had. Het duikerlichaam en de frontmuren van de sluis werden opgebouwd uit Bentheimer zandsteen. Men neemt aan dat het bouwjaar van het sluisje na 1450 ligt omdat die genoemde steensoort vóór die tijd niet ten westen van de IJssel werd toegepast. Het sluisje is een erkend monument. De motivering om het sluisje op de gemeentelijke monumentenlijst te plaatsen luidde: 'Van groot algemeen belang van

wege geschiedkundige en wetenschappelijke waarde'.

De monumentencommissie is erin geslaagd het waterschap Oost-Veluwe van de cultuurhistorische waarde van het sluisje te overtuigen, waardoor met financiële hulp van het waterschap, van gemeente en provincie tot restauratie kon worden overgegaan. Op grond van het verrichte archiefonderzoek kan worden gesteld dat deze sluis, zo niet de enige, dan toch een van de weinige in zijn soort is die in Nederland bleef bewaard.

FIETS WERELD

Polletje

Stationstraat 60 Twello Tel.: 0571 - 27 23 80

Hèt adres voor het huren van een fiets. Tevens is er een ruim aanbod van nieuwe fietsen, tweedehands fietsen en kinderfietsen

- ontwerp/dtp/webdesign
- kopiëren zw/w en kleur
- grootformaat zw/w en kl
- textielbedrukking
- inbinden studiemateriaal
- lamineren klein en groot
- print je eigen behang
- pop-up doek incl. display

Van Ghentstraat 25 | 7391 CR TWELLO | T 0571-271104
F 0571-273432 | E info@riwa-copy.nl | I www.riwaprintendesign.nl

Het ontbrekende puzzelstukje voor al uw print- en inbindwerk

ZEEFDRIJ KLUNDER

Gespecialiseerd in het drukken van:

- * Paraplu's * Katoenen/nylon tassen
- * Reclameborden * Stickers
- * Posters * Display's
- * Diverse Kunststoffen
- * Digitaal grootformaat printen op diverse materialen
- * En bekend met Speciale inktten.
b.v. krasloten - geur en glitter inktten

Op www.eigenshirt.nl vindt u het drukken van:

- * Textiel: van t-shirts tot bedrijfskleding
t-shirts vanaf 1 exemplaar ook mogelijk

Oude Rijksweg 19, Twello
Tel. 0571-276622
www.klunderzeefdruk.nl

BOUWBEDRIJ GROOT ROESSINK

Enkweg 43 - Voorst - Telefoon: 0575 50 12 72

- Nieuwbouw
- Verbouw
- Onderhoud
- Restauratie
- Molenbouw

BOUWEN TUSSEN HEDEN EN VERLEDEN

Bakker Bril Voorst

Het ruim twee eeuwen oude pand van bakker Bril is nog steeds (na enkele verbouwingen) in gebruik. Het pand staat op de monumentenlijst.

De bakkerij bestaat meer dan 150 jaar en zoon Paul is de 5e generatie Bril.

Het bedrijf is tegenwoordig uitgebreid met een koffie/theeschenkerij waar fietsers en wandelaars een welkome pauze kunnen houden. De bakkerij is geregeld doel van excursies. Er gaan dan steevast eigen-gemaakte produkten mee naar huis. Op de foto uit 1960 gaat de bakker met de bestelauto op weg om brood te bezorgen.

Op de foto uit 1960 gaat de bakker met de bestelauto op weg om brood te bezorgen.

Hof van Twello

Rijksweg 17a - 7391 MH Twello
Tel. 0571-270014

www.hofvantwello.nl

Voor Catering en Blote Voetenpad:
06-12635320

Geopend:

Wo. van 13.00 tot 17.00 uur

Do. en vr. van 10.00 tot 17.00 uur

Za. van 10.00 tot 16.00 uur

Van 1 mei tot 1 nov. ook op zondag geopend

Lekker | | | Lokaal

Al meer dan 800 jaar wordt er geboerd op de grond waar nu Hof Van Twello gevestigd is. En dat niet zonder reden. In de bodem bevinden zich leem en oerlagen die het waterhoudend vermogen van de grond verhogen. En dat was veel waard in een tijd zonder beregeningsinstallaties. Nog steeds profiteren wij van deze bodemeigenschap. Onze wijngaard bijvoorbeeld groeide zeer voortvarend weg, en ook onze groenten, kleinfruit en boomgaarden hebben elk seizoen baat bij deze prima grond. Het bewijs leveren wij elke week in onze streekwinkel waar niet alleen onze eigen producten maar ook die van andere ambachtelijke producenten uit de streek te koop zijn. Van karnemelk tot geitenkaas, van hertenvlees tot de heerlijkste biefstukken. Ook voor al uw catering staan wij klaar! Informeer hier eens naar: passievoorpuur@hofvantwello.nl

Elke dag een streekmenu